

Høgskulen
på Vestlandet

Regnskapsmanipulasjon

En studie om hvem som står bak, hvordan og hvorfor
regnskapsmanipulasjon utføres i norsk næringsliv

Bacheloroppgave utført ved

Høgskulen på Vestlandet – studiested Haugesund, økonomisk- administrativ utdanning

Av:

1. Liv Kvilhaug Dybdahl

Kandidatnummer 42

2. Yen Hoang Hang

Kandidatnummer 46

Dette arbeidet er gjennomført som ledd i bachelorprogrammet i økonomi og administrasjon ved Høgskulen på Vestlandet og er godkjent som sådan. Godkjennelsen innebærer ikke at HVL inntår for metodene som er anvendt, resultatene som er fremkommet og konklusjoner

Bacheloroppgavens tittel: Regnskapsmanipulasjon

Student 1:

Student 2:

Liv Kvilhaug Dybdahl

Yen Hoang Hang

Veileder:

Svein Magne Abrahamsen

Gradering: *Offentlig*

Forord

Denne oppgaven er skrevet i forbindelse med vår avsluttende bachelorgrad i økonomi og administrasjon ved Høgskulen på Vestlandet. Bacheloroppgaven er et obligatorisk ledd av studiet og tilsvarer 15 studiepoeng. Vi fikk inspirasjon til å skrive oppgaven etter en forelesning med temaet “Regnskapskvalitet” i faget Regnskapsteori, høsten 2016, og ble ytterligere inspirert av Petter Gottschalk sin analyse av hvitsnippforbrytere (Gottschalk, 2012). Oppgaven omfatter temaet regnskapsmanipulasjon og tar sikte på å øke forståelsen rundt dette i forbindelse med hvem som står bak, hvordan og hvorfor det gjennomføres.

Arbeidet med oppgaven har vært omfattende og tidkrevende, men også spennende og lærerikt. Oppgaven er i stor grad beskrivende, til tross for at diskusjonen rundt teorien og presentasjon av funnene er å betrakte som analyserende. Vi har arbeidet jevnt med oppgaven siden semesterstart, og samarbeidet innad i gruppen har gått kjempefint. Arbeidet med oppgaven har også utvidet forståelsen for de ulike aspektene ved regnskapsmanipulasjon.

Studien er for øvrig basert på et begrenset datautvalg og resultatene som fremkommer vil derfor bære preg av begrensninger sett i forhold til et større perspektiv.

Vi ønsker å takke vår veileder Svein Magne Abrahamsen som har vært behjelpelig med konstruktive tilbakemeldinger og innspill underveis i oppgaveskrivingen. En spesiell takk rettes også til Marianne Håvik for korrekturlesing og oppmuntring.

Haugesund, 08.05.2017

Abstract

This bachelor thesis focuses on accounting fraud, which is a type of economic crime. Our aim is to add knowledge about the fraudsters profile, how the fraud is happening in Norwegian companies and the reason why it takes place. The fraudsters profile has been compared to KPMG's analysis of what defines a typical fraudster. The methods are further divided into Schilit and Perler's seven techniques to manipulate the results, while the incentives are presented based on a positive accounting theory.

The study is based on qualitative document analysis of court decisions. We analyze 15 cases of accounting fraud, with 32 fraudsters, according to the aspects of the problem: characteristics, methods and incentives.

We use our discussion as a subject of the documents discussed together with the theory. Then we base our conclusion on the results that have emerged through this bachelor thesis.

The typical fraudster appeared as a 51-year-old male with a trustworthy powerposition in a leading- or financial-related role. The majority of the fraudsters also had been in the company from the beginning. The methods that were more or less applicable in all cases was the accounting of fictitious earnings, followed by the method of moving costs into a later period. The incentives turned out to coincide with the obvious – economical/financial gain.

Sammendrag

Oppgaven vår omhandler regnskapsmanipulasjon og tar utgangspunkt i en problemstilling om hvem som står bak, samt hvordan og hvorfor det utføres i norsk næringsliv. Hensikten med studien har med andre ord vært å finne eventuelle kjennetegn ved domfelte, metoder og insentiver for manipulasjonen. Førstnevnte ses i forhold til KPMG sin undersøkelse om hva som definerer en typisk svindler. Metodene er videre inndelt i Schilit og Perlens syv teknikker for manipulering av resultatet, mens insentivene presenteres ut fra positiv regnskapsteori.

Studien er basert på kvalitativ dokumentanalyse av rettsavgjørelser. Det er utført en analyse av innholdet i referater fra aktuelle rettssaker. Samlet utgjorde dette 15 saker og 32 domfelte. Disse er analysert i henhold til aspektene i problemstillingen; kjennetegn, manipuleringsmetode og avgjørende insentiver.

Diskusjonsdelen knytter videre funnene fra analysen opp mot den presenterte teorien og oppsummeres avslutningsvis sammenfattet på bakgrunn av dette.

Den typiske gjerningspersonen fremsto som en 51 år gammel mann med en makt- og tillitsposisjon i form av en ledende stilling eller finansrelatert rolle. Flere gjerningspersoner hadde også vært med på å bygge selskapet opp fra grunnen av. De mest gjeldende metodene omhandlet bokføring av fiktive inntekter, etterfulgt av metoden hvor kostnader flyttes til en senere periode. Insentivene i forbindelse med gjennomføringen viste seg til slutt å være sammenfallende med det åpenbare – økonomisk vinning.

Innhold

Forord	I
Abstract	II
Sammendrag	III
Innhold	IV
Tabell- og figuroversikt	VI
1 Innledning	1
1.1 Bakgrunn for valg av tema og problemstilling	1
1.2 Problemstilling	1
1.3 Avgrensninger	3
1.4 Formålet med undersøkelsen	3
1.5 Oppgavens struktur	4
2 Regnskapsmanipulasjon	5
2.1 Regnskapet og dets formål	5
2.2 Grunnleggende regnskapsprinsipper	6
2.3 Regnskapskvalitet	8
2.4 Definisjon	9
2.4.1 Earnings Management	10
2.5 Forutsetninger for regnskapsmanipulasjon	10
2.5.1 Interessekonflikt mellom ledelsen og ulike interessegrupper	11
2.5.2 Imperfekte og ineffisiente markeder	11
2.5.3 Rapporteringsfrihet – fleksibiliteten knyttet til regnskapsreglene	12
2.6 Mislighetstriangelet	12
2.7 Eventuelle kjennetegn ved gjerningspersonene	14
2.8 Metoder for å manipulere regnskapet	15
2.8.1 For tidlig bokføring av inntekter	15
2.8.2 Bokføring av fiktive inntekter	16
2.8.3 Øke inntekten med engangsgevinster	17
2.8.4 Flytte kostnader i inneværende periode til en senere periode	17
2.8.5 Bruk av andre teknikker for å skjule kostnader eller tap	18
2.8.6 Flytte inntekter i inneværende periode til en senere periode	19
2.8.7 Flytte fremtidige kostnader til en tidligere periode	20

2.9 Incentiver som er avgjørende for gjennomføringen	20
2.9.1 Kontraktsbaserte incentiver	21
2.9.2 Markedsbaserte incentiver	24
3 Metode	27
3.1 Metodepresentasjon	27
3.2 Dokumentanalyse	28
3.3 Utvalg	29
3.4 Spørsmål som ønskes besvart	30
3.5 Datainnsamling	31
3.6 Kvaliteten av undersøkelsen	31
3.6.1 Validitet	31
3.6.2 Reliabilitet	32
3.7 Begrensninger i studien	32
4 Presentasjon av funn	33
4.1 Kjennetegn ved gjerningspersonene	33
4.2 Metodene som ble brukt for å manipulere resultatet	39
4.3 Incentivene som var avgjørende for gjennomføringen	55
5 Oppsummering og konklusjon	58
5.1 Oppsummering	58
5.2 Konklusjon	58
5.2.1 Avsluttende refleksjoner og forslag til videre forskning	60
Referanser	61
Vedlegg	66
Vedlegg 1a - En kort gjennomgang av de 32 domfelte	66
Vedlegg 1b - Kjennetegn ved gjerningspersonene	71
Vedlegg 2 - En kort gjennomgang av de 15 sakene	73

Tabell- og figuroversikt

Tabeller

Tabell 1 – Antall personer involvert i hver sak	37
Tabell 2 - Sammenligning	38
Tabell 3 – Metoder for manipulering benyttet i sakene	53
Tabell 4 – Type vinning	55
Tabell 5 – Type insentiv	56

Figurer

Figur 1 – Earnings Management (Giroux, 2004)	10
Figur 2 – Mislighetstriangelet (Cressey, 1953)	12
Figur 3 – Kjønn	33
Figur 4 – Alder	34
Figur 5 – Stillingsnivå	35
Figur 6 – Selskapsform	36
Figur 7 – Antall personer involvert i hver sak	37

1 Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av tema og problemstilling

Temaet for bacheloroppgaven vår innen økonomi og administrasjon er regnskapsmanipulasjon, et aktuelt tema som stadig er i utvikling og som reiser en rekke problemstillinger. Selskaper benytter seg av kreative løsninger og manipulerer regnskap for å oppnå ønsket måloppnåelse, egen vinning og prestisje. Dette rammer virksomheter verden over, og ingen bransjer eller virksomheter er immune mot det (PwC, 2011). Finansdepartementet (2008) skriver blant annet at regnskapsmanipulasjon er en av de vanligste metodene for å føre brukerne av regnskapet bak lyset. Andre metoder er underslag, korrupsjon og økonomisk utroskap (Ernst & Young, 2016). I tillegg utførte PwC en undersøkelse i 2009 som viste at 26% av all anmeldt økonomisk kriminalitet gjaldt denne metoden (PwC, 2011). De siste årene har det også jevnlig dukket opp store regnskapskandaler både internasjonalt og i det norske næringsliv hvor aktører har blitt mistenkt eller dømt for denne typen regnskapsovertredelser. Deriblant kom Finance Credit og Sponsor Service frem i lyset i perioden 2002-2003. Slike regnskapskandaler svekker ikke bare tilliten til virksomhetene, men bidrar også til å svekke regnskapsfunksjonens redelighet som helhet – særlig dets funksjon som beslutningsgrunnlag. Feil eller ufullstendig regnskapsinformasjon kan i verste fall føre til at regnskapsbrukerne villedes og tar beslutninger som resulterer i store økonomiske tap. Både i form av at banker gir ut lån det ikke er grunnlag for, at investorer taper penger, og at store summer unndras beskatning. På denne måten påvirker det ikke bare enkelte virksomheter eller markeder, men representerer et betydelig samfunnsproblem som kan koste ofrene, bedriften og samfunnet dyrt (NOU 2008:16). Et spørsmål som kan reises er dermed hvorfor virksomheter likevel velger å utføre regnskapsmanipulasjonen. I denne studien vil vi sikte oss inn på det norske næringslivet og studere nettopp dette, i tillegg til hvordan det skjer og hvem som står bak. Temaet har vakt vår interesse og vi finner relativt lite forskning på området.

1.2 Problemstilling

For å avgrense fokusområdet rundt temaet regnskapsmanipulasjon har vi på bakgrunn av ovenstående begrunnelse valgt følgende problemstilling:

Hvem står bak manipulasjonen, hva har de gjort, og hvorfor gjorde de det?

Problemstillingen tar sikte på å belyse gjerningspersoner, metoder og insentiver for regnskapsmanipulasjon ved hjelp av litteratur, kvalitativ dokumentanalyse av rettsavgjørelser og tidligere undersøkelser utført av andre. Med andre ord ønsker vi å finne ut:

- Hva som kjennetegner gjerningspersonene
- Hvilken metode som benyttes for å manipulere resultatet
- Hvilke insentiver som er avgjørende for gjennomføringen

Et godt resultat med overskudd i virksomheten gir vanligvis størst økonomisk vinning til eierne og lederne, enten i form av utbytte eller eventuelle bonuser. Derfor er det som regel også denne gruppen, toppledelsen, som går igjen som gjerningspersoner (Olsen, 2007). Men hvem er egentlig disse personene? I forbindelse med hvem som står bak vil vi undersøke hvorvidt påstanden ovenfor stemmer, men også gå mer i dybden på hver enkelt gjerningsperson. Vi vil blant annet finne informasjon om kjønn, alder og antall gjerningspersoner for å se om det er noen typiske mønster som går igjen. Samtidig vil vi ta for oss selskapsformen til den aktuelle virksomheten for å se hva som dominerer. Er det flest enkeltmannsforetak, aksjeselskap eller allmennaksjeselskap?

Videre er selve metodene for å manipulere regnskapet mange. Felles for samtlige er likevel det faktum at det gir ulike nøkkeltall og en ønsket, men uriktig fremstilling av virksomhetens økonomiske situasjon til regnskapsbrukerne (Baksaas & Stenheim, 2015). I Financial Shenanigans beskriver Schilit og Perler (2010) syv konkrete varianter regnskapsmanipulasjon som omhandler oppblåsing av nåværende- og fremtidig resultat. De beskriver også metoder for manipulasjon av regnskapets kontantstrøm og nøkkeltall. Vi har for øvrig valgt å fokusere på metoden om manipulasjon av resultatet, og vil derfor analysere de ulike sakene med utgangspunkt i Schilit og Perlers syv metoder.

Til tross for mange ulike metoder for å manipulere regnskapet, må det også foreligge et motiv bak for at en eventuell eier eller leder velger å gjennomføre en slik form for økonomisk kriminalitet (Baksaas & Stenheim, 2015). For utenforstående vil det virke mest åpenbart at dette skjer i henhold til egeninteresse og et ønske om personlig økonomisk vinning. Kuvas (2005) bekrefter også at egeninteresse vanligvis er hovedmotivet, men at det både gjelder i og utenfor organisasjonen. Den økonomiske vinningen kan videre være personlig eller gjelde hele bedriften. Schilit (2002) mener at regnskapet manipuleres fordi det lønner seg, er enkelt å utføre

og sannsynligheten for å bli oppdaget er liten. Selve insentivene ligger likevel i nettofordelene det forventes å oppnå, og kan baseres på kontrakter eller markedet (Stenheim & Blakstad, 2012).

1.3 Avgrensninger

Regnskapsmanipulasjon er et omfattende tema og finnes i mange ulike former. Vi vil imidlertid fokusere på parametrene i problemstillingen og avgrense oppgaven deretter.

Videre er sakene vi har valgt å se nærmere på begrenset til norske aktører og selskaper som er domfelt for regnskapsmanipulasjon i perioden 1992-2017.

1.4 Formålet med undersøkelsen

Formålet med studien vår er å forklare hvordan og hvorfor regnskapsmanipulasjon forekommer i norsk næringsliv. I tillegg ønsker vi å beskrive gjerningspersonen som står bak. Som metodisk tilnærming til denne problemstillingen er det valgt kvalitativ metode med dokumentanalyse av rettsavgjørelser. Vi mener det er viktig å belyse regnskapsmanipulasjon, da det er et såpass aktuelt tema i norsk næringsliv og samfunnet generelt. Fenomenet fremstår for øvrig svært komplekst og forklaringer kan både endres over tid og påvirkes av miljø, kontekst og samfunnsmessige begivenheter. Med tanke på at tidsløpet vårt strekker seg tilbake til 1992, vil derfor ikke de eldste sakene være representative for dagens samfunnsbilde. Vi ønsker likevel at denne oppgaven skal bidra til bedre innsikt og økt forståelse rundt fenomenet regnskapsmanipulasjon og hvordan det forekommer i norsk næringsliv. På grunnlag av dette vil vi undersøke saker innen regnskapsmanipulasjon med hensyn til hvilken metode for manipulasjon som ble benyttet og hvilke insentiver som lå til grunn for gjennomføringen. I tillegg ønsker vi å få svar på hvorvidt det er noen typiske kjennetegn som går igjen hos de dømte, for å se om det er noen eventuelle mønster av kombinasjoner som utmerker seg og ser ut til å være gjeldende.

1.5 Oppgavens struktur

Oppgaven er delt inn i åtte kapitler, hvor vi i dette kapitlet starter med å ta for oss temaet og den tilhørende problemstillingen som skal besvares. I kapittel to forklarer vi videre hva som ligger i begrepet regnskapsmanipulasjon og presenterer teori innenfor dette emnet. Herunder teori som skal danne det teoretiske fundamentet for forståelsen og den videre analysen av datamaterialet. Vi går blant annet inn på teori om prinsippal-agent-problemet, imperfekte og ineffisiente markeder, rapporteringsfrihet og mislighetstrianglet. I tillegg presenteres teori som har direkte tilknytning til problemstillingens aspekter. Dette innebærer en gjennomgang av KPMGs kjennetegn på hvem som står bak regnskapsmanipulering, samt en innføring i ulike metoder for å manipulere resultatet, og avgjørende insentiver. Tredje kapittel er et rent metodekapittel som tar for seg oppgavens metodiske gjennomføring med datamateriale i form av rettsavgjørelser. Selve analysen fremkommer deretter i kapittel fire og presenterer resultatet av undersøkelsen ved å sette empirien opp mot det teoretiske rammeverket. Resultatene brukes videre til drøfting slik at oppgavens problemstilling kan bli best mulig besvart. Siste kapittel består nemlig av oppsummering og konklusjon hvor oppgavens viktigste funn gjennomgås. Her besvares problemstillingen på grunnlag av funnene.

2 Regnskapsmanipulasjon

I Norge reguleres regnskapsføringen av bokføringsloven og regnskapsloven. Overtredelse av disse betraktes i henhold til Kristoffersen (2014) som regnskapskriminalitet, og kan inndeles i to kategorier: manglende og/eller mangelfullt regnskap og bevisst manipulering av regnskapet.

Regnskapsmanipulering kan skje både på lovlig og ulovlig vis, da regnskapsreglene er såpass fleksible at de i noen grad gir muligheter for å påvirke regnskapstallene (Kristoffersen, 2014). Videre kan det klassifiseres og forstås ut fra hva og hvilke deler av regnskapet som manipuleres, hvordan manipuleringen foretas, hva som driver manipuleringen (insentiver) og hvorvidt manipuleringseffekten gir rapportering som samsvarer eller bryter med gjeldende regnskapsregulering (Baksaas & Stenheim, 2015).

For å øke forståelsen rundt dette vil vi starte med å gi en kort innføring i regnskapet og dets formål, grunnleggende regnskapsprinsipper og god regnskapskvalitet. Deretter vil vi definere hva som ligger i selve begrepet regnskapsmanipulasjon og presentere relevante teorier.

2.1 Regnskapet og dets formål

Det følger av regnskapsloven at de fleste som driver næringsvirksomhet er pliktige til å føre regnskap (Økokrim, 2016). Regnskapet skal formidle reell økonomisk informasjon til brukerne og er et økonomisk verktøy for styringen av foretaket. Selve føringen kan variere og foretas på ulike måter. Norsk næringsliv skiller blant annet mellom tre alternative sett med regler; God regnskapsskikk (GRS), God regnskapsskikk for små selskaper (GRSS) og International financial reporting standards (IFRS).

Regnskapsplikten har hovedsakelig oppstått på bakgrunn av at foretakets eksisterende og potensielle eiere, ledere, ansatte og kreditorer trenger å kunne vurdere gjeldende resultat og økonomiske stilling. I tillegg er offentlige myndigheter avhengige av regnskapet for å kunne kontrollere at påbudte oppgaver innsendes, og at skatter og avgifter blir beregnet riktig og betalt inn. Foruten dette evner også regnskapet å vise hvorvidt transaksjoner strider med lover og forskrifter, og om de eventuelt anses som straffbare (Økokrim, 2016).

Samtlige regnskapspliktige må forholde seg til regnskapsbestemmelsene i bokføringsloven og regnskapsloven. Disse bestemmelsene kan inndeles i to hovedgrupperinger som omfatter bestemmelser om registrering/bokføring av transaksjoner og bestemmelser om årsregnskap. Selskapets styre og regnskapsfører er ansvarlige for å overholde regnskapsbestemmelsene, og eventuelle overtredelser straffes etter straffeloven §§ 392-394, bokføringsloven § 15 eller regnskapsloven § 8-5. Sistnevnte gir straff i form av bøter eller fengsel i inntil tre år ved forsettlig eller uaktsomt vesentlig overtredelse av loven eller tilhørende forskrift. Ved særlig skjerpene omstendigheter kan det også idømmes fengsel i inntil seks år. Medvirkning straffes tilsvarende dette (Økokrim, 2016). Resten av paragrafene kommer vi tilbake til senere i oppgaven.

2.2 Grunnleggende regnskapsprinsipper

Årsregnskapet skal i følge regnskapsloven utarbeides i samsvar med et sett grunnleggende prinsipper. Hovedsakelig skiller det mellom periodiseringsprinsippene i § 4-1 og prinsipper om estimater, prinsipper, anvendelser og forutsetninger som fremkommer i øvrig del av kapitlet. Samlet utgjør dette en sentral del av regnskapsloven som er viktig for selve forståelsen av regnskapsmanipulasjon. For å gi et best mulig bilde av når dette kan oppstå vil vi kort beskrive de ulike grupperingene nedenfor.

1. Transaksjonsprinsippet

“Transaksjoner skal regnskapsføres til virkelig verdi” (jf. rskl. § 4-1.1)

Transaksjonsprinsippet innebærer at transaksjoner (salgstransaksjoner, kjøpstransaksjoner, finanstransaksjoner og egenkapitaltransaksjoner) skal regnskapsføres til virkelig verdi. Transaksjonstidspunktet settes videre til det tidspunktet ressursens risiko og kontroll overføres fra en part til en annen (Baksaas & Stenheim, 2015).

2. Opptjeningsprinsippet

“Inntekt skal resultatføres når den blir opptjent” (jf. rskl. § 4-1.2)

Opptjeningsprinsippet omhandler periodisering av inntekt og faller vanligvis sammen med transaksjonsprinsippet ovenfor. I situasjoner hvor disse ikke samsvarer må inntektsføringen utsettes eller fremskyndes. Førstnevnte forekommer dersom inntekten ikke er opptjent på transaksjonstidspunktet, og motsatt dersom den er opptjent før transaksjonstidspunktet.

3. Sammenstillingsprinsippet

“Utgifter kostnadsføres i samme periode som tilhørende inntekt” (jf. rskl. § 4-1.3)

Sammenstillingsprinsippet går ut på at kostnader som er påløpt for å skape en inntekt skal resultatføres i tilsvarende periode som inntekten.

4. Forsiktighetsprinsippet

“Urealisert tap skal resultatføres” (jf. rskl. § 4-1.4)

Forsiktighetsprinsippet henger sammen med laveste verdis prinsipp, som er en verdivurdering av omløpsmidler og anleggsmidlers nedskrivningsplikt. Det er med andre ord ikke tillatt å overvurdere eiendeler og inntekter. Tilsvarende gjelder undervurdering av forpliktelser og kostnader. Verdsettelsen skal bygge på den forventede verdien og prinsippet utelukker en tillegelse av “sikkerhetsmargin” (Baksaas & Stenheim, 2015).

5. Sikring

“Gevinst og tap resultatføres i samme periode ved sikring” (jf. rskl. § 4-1.5)

Sikringsprinsippet er en periodiseringsbestemmelse som fastsetter at gevinst og tap på posisjoner som sikrer hverandre skal resultatføres i henholdsvis samme periode.

Prinsippet om beste estimat (rskl. § 4-2) går videre ut på at regnskapsestimater skal fastsettes på grunnlag av tilgjengelig informasjon når årsregnskapet blir avlagt. Virkningen av en eventuell endring skal deretter resultatføres i tilsvarende periode, så fremt god regnskapsskikk ikke tillater utsettelse. Det vil si at man ved usikkerhet skal verdsette regnskapsstørrelser til en forventet verdi basert på beste estimat. Kongruensprinsippet (rskl. § 4-3) innebærer derimot at alle endringer som foretas i egenkapitalen, med unntak av kapitalinnskudd og uttak, skal overføres til resultatregnskapet. Til slutt krever bestemmelsen om prinsippanvendelse (rskl. § 4-4) at årsregnskapet skal utarbeides på en bestemt måte - like prinsipper skal anvendes for likeartede transaksjoner og hendelser, og dette skal foretas konstant over tid. Det kreves også en presisering rundt hvilke prinsipper som har blitt benyttet i årsrapportens “prinsippnote”. Dette er sentralt rundt forståelsen for og refleksjonen over selskapets praksis og lønnsomhetssituasjon, samtidig som det hindrer selskaper i å endre prinsipper eller vurderingsmetoder basert på et ønske om økt resultat.

2.3 Regnskapskvalitet

Regnskapskvalitet kan forstås på flere måter og omfatter kvaliteten på hele regnskapet – både resultatregnskapet og balansen. Baksaa og Stenheim (2015) skriver at én tilnærming for å forstå regnskapskvaliteten er ut fra regnskapets formål. Regnskapet har som formål å gi beslutningsnyttig informasjon. Det vil si at informasjonen skal være relevant og troverdig. Dersom regnskapet ikke evner å gi dette, vil kvaliteten betraktes som lav. Andre tilnærminger kan blant annet være å forstå regnskapet som noe som skal gi et mest mulig korrekt bilde av økonomisk resultat og økonomiske verdier. I dette tilfellet vil en årsrapport som gir god informasjon om bedriftens underliggende økonomi og riktige signaler rundt utviklingen i den økonomiske inntekten, tilsies å ha høy regnskapskvalitet (Baksaa & Stenheim, 2015).

Felles for alle tilnærmingene er imidlertid det faktum at regnskapskvalitet er fravær av regnskapsmessig støy. Regnskapsmessig støy oppstår når regnskapsmessig resultat/verdier og økonomisk resultat/verdier ikke samsvarer. Mengden av støy spiller inn på regnskapskvaliteten. Jo større avvik, desto mer støy og desto lavere regnskapskvalitet. Dårlig regnskapskvalitet kjennetegnes derfor med mye støy. Faktorer som avgjør hvorvidt et regnskap har mye eller lite støy er regnskapsreglenes utforming, ubevisste feil og bevisste feil (Baksaa & Stenheim, 2015). Langli (2015) har derimot litt en litt annerledes inndeling, og grupperer kildene til støy i følgende tre kategorier:

1. **Regnskapsreglenes-/standardenes utforming** - Hvor det oppstår støy dersom regnskapsreglene ikke fanger opp de økonomiske verdiene
2. **Usikkerhet om fremtiden** - Hvor det kan blant annet oppstå støy som følge av usikkerhet knyttet til fremtidige kontantstrømmer
3. **Regnskapsproduzentenes rapporteringsstrategi** - Hvor det kan oppstå manipulering som følge av at fleksibiliteten i selskapene både kan benyttes til å informere og desorientere, samtidig som regnskapsproduzentene både kan ha insentiver og anledning til å gjøre regnskapene mer eller mindre informative enn hva som hadde vært tilfelle ved nøytral rapportering

2.4 Definisjon

Regnskapsmanipulasjon er et komplisert begrep som defineres, forstås og anvendes på ulike måter (Baksaas & Stenheim, 2015). I den forbindelse benyttes flere ulike navn og definisjoner. Det omtales blant annet som regnskapssvindler, regnskapsjuks, kreativ regnskapsføring, aggressiv regnskapsføring, resultatutjevning og resultatstyring (earnings management). Samtlige betegnelser refererer imidlertid til samme handlinger – å gi villedende regnskapsopplysninger til foretakets regnskapsbrukere. Herunder bevisste feilrapporteringer av finansiell informasjon i styrets årsberetning eller øvrige rapporteringer. Formålet er enkelt og greit å forlede brukerne ved å oppgi et resultat som enten er for bra eller for dårlig (Kristoffersen, 2014). Begrepet har blitt forsøkt definert av flere akademikere, men på et overordnet nivå kan det defineres som følger:

“Avgivelse av regnskapsrapporter som inneholder opplysninger om inntekter, kostnader, eiendeler og gjeld som avviker fra det som ville vært rapportert dersom lovlige regnskapsregler, prinsipper og standarder hadde vært fulgt” (Olsen, 2007, s. 77).

Healy og Wahlen (1990) har definert begrepet noe annerledes, og Langli (2015) har videre oversatt denne relativt fritt:

“Regnskapsmanipulasjon foreligger når ledelsen bruker regelverkets fleksibilitet eller strukturerer transaksjoner på en slik måte at regnskapsrapportene enten feilinformerer noen interessenter om den underliggende utviklingen av selskapet eller påvirker utfallet på kontrakter knyttet til regnskapstall i en for motparten ugunstig retning” (Langli, 2015, s. 759).

Aktører manipulerer regnskap med en hensikt om å villedde brukerne av virksomhetens finansregnskap eller andre typer ekstern regnskapsrapportering (Olsen, 2007). Eksempelvis kan de fremstille virksomheten lønnsommere enn hva som er reelt for å tiltrekke seg investorer. Et annet alternativ kan være at ledelsen bevisst velger hvilke regnskapsprinsipper som skal benyttes og hvordan skjønn utøves. Videre omfatter også begrepet strukturering og timing av transaksjonen, hvor formålet er å feilinformere interessenter om virksomhetens underliggende utvikling, eller eventuelt å påvirke utfallet i kontrakter tilknyttet regnskapstall (Langli, 2015).

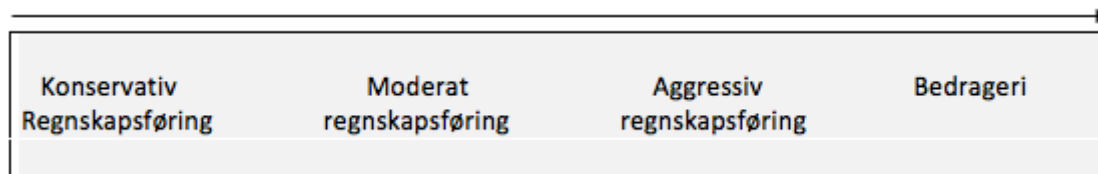
2.4.1 Earnings Management

Earnings Management kan defineres som:

“å aktivt manipulere det regnskapsmessige resultatet for å skape et forandret bilde av selskapets økonomiske stilling” (Mulford & Comiskey, 2002, s. 2).

I og med at det vanligvis er effekter av resultatet og balansen som er det største motivet til regnskapsmanipulasjon, kan det trekkes paralleller til det engelske begrepet Earnings Management. Dette forekommer som følge av at regnskapsmanipulering kan likestilles med resultatstyring, som videre ligner på Earnings Management (Stenheim & Blakstad, 2012). Til tross for dette, er det noen vesentlige forskjeller som skiller begrepene. Samtidig er det ikke alltid like lett å trekke grensen for hva som anses som manipulasjon og lovlig bruk av regnskapsstandardenes fleksibilitet.

Giroux (2004) definerer derfor begrepet med utgangspunkt i følgende figur:

Figur 1 – Earnings Management (Giroux, 2004, s. 2)

Denne tilsier at Earnings Management innebærer justering av resultatet i ønsket retning, innenfor hele spekteret fra konservativ regnskapsføring til bedrageri. Baktanken er at begrepet ikke bare omfatter aggressiv regnskapsføring og bedrageri, men enhver form for resultatstyring som effektivt fremstiller resultatet på en feilaktig måte, slik at det blir fordelaktig for ledelsen (Giroux, 2004).

2.5 Forutsetninger for regnskapsmanipulasjon

For å øke forståelsen for regnskapsmanipulasjon vil vi også gjennomgå ulike teorier, da det er flere forutsetninger som må ligge til grunn ved en slik hendelse. Først og fremst må det være en interessekonflikt mellom ledelsen og regnskapets interessenter. Som en andre forutsetning må det foreligge imperfekte og ineffisiente markeder. Mens tredje og siste forutsetning bygger på bedriftens rapporteringsfrihet (Stenheim & Blakstad, 2012). Hvorvidt manipulasjonen anses

som rasjonell eller ikke, beror videre på om disse forutsetningene er tilfredsstillt. I det følgende vil vi komme nærmere inn på hver enkelt forutsetning.

2.5.1 Interessekonflikt mellom ledelsen og ulike interessegrupper

Prinsipal-agent-teorien omhandler ulike problematikker som kan oppstå i relasjonen mellom prinsipalen og agenten. Her anses eierne som prinsipalen og ledelsen som agenten. Det klassiske problemet blir ifølge Gottschalk (2012) presentert som agentproblemet. Denne konflikten utløses som følge av at partene har ulike ønsker og mål som strider med hverandre, og kan videre medføre at agenten handler med en opportunistisk atferd. Interessekonflikten vil dermed påføre prinsipalen agentkostnader. Problemet blir også ytterligere forsterket dersom prinsipalen må bruke mye ressurser på å finne ut hva agenten faktisk driver med.

Det kan for øvrig også oppstå problemer knyttet til risikodeling, dersom partene har ulik grad av risikoaversjon og risikovillighet. De kan for eksempel ha ulik informasjonstilgang (asymmetrisk informasjon), ulike tidshorisonter eller eventuelt ulik ressurstilgang. Dersom dette er tilfellet kan agenten utføre opportunistiske handlinger som er skadelig for prinsipalen. En god og fullstendig kontrakt med en form for ytre insentiver mellom prinsipalen og agenten kan derimot hindre dette og heller motivere til å ivareta prinsipalens interesser (Gottschalk, 2012).

2.5.2 Imperfekte og ineffisiente markeder

Denne forutsetningen har en grad av tilknytning til førstnevnte og bygger hovedsakelig på at de involverte markedene må betraktes som imperfekte og ineffisiente (Baksaas & Stenheim, 2015). Dersom de markedene bedriften etterspør ikke har vesentlig nok informasjon, vil det oppstå ineffisiens som igjen bidrar til informasjonsasymmetri. Her kan vi likevel trekke inn det faktum at ledelsen stort sett rår over mer informasjon enn øvrige interessentgrupper, og derfor kan gjøre nytte av informasjonsasymmetrien ved å rapportere eller opptre opportunistisk. Videre vil en opportunistisk handling, som er krevende å avdekke på grunn av ineffisiente markeder, anses som en rasjonell strategi fra ledelsens side (Baksaas & Stenheim, 2015).

2.5.3 Rapporteringsfrihet – fleksibiliteten knyttet til regnskapsreglene

Den tredje og siste forutsetningen om rapporteringsfrihet fokuserer på regnskapsreglenes fleksibilitet. Ethvert regnskap som baserer seg på virkelige verdier vil i henhold til Baksaas og Stenheim (2015) ha større rom for skjønsmessige vurderinger. Eiendeler og forpliktelser som ikke kan estimeres ut fra observerte markedsverdier vil vanligvis være problematiske. Problematikken oppstår som følge av at virkelig verdi ikke kan måles pålitelig på en annen måte, og verifiserbarheten knyttet til regnskapet vil dermed være minimal. Ettersom det er stor grad av fleksibilitet vil også sannsynligheten for manipulasjon være betydelig større (Baksaas & Stenheim, 2015).

2.6 Mislighetstriangelet

Regnskapsmanipulasjon kan forklares ytterligere ved hjelp av det såkalte mislighetstriangelet (Olsen, 2007). Mislighetstriangelet går ut på at risikoen for å begå en mislighet vil være fremtredende dersom tilhørende forhold (mulighet, motivasjon og rasjonalisering) er til stede. Donald Cressey (1953) fører oss tilbake til sin tid da han presenterte en teori som senere er blitt fundamentet for det anerkjente mislighetstriangelet. Hensikten med denne teorien er å forklare hvorfor individer i finansielle tillitsposisjoner begår misligheter, og samtidig gi en innføring i de bakenforliggende faktorene (Olsen, 2007).

Figur 2 – Mislighetstriangelet (Cressey, 1953)

For at det skal utløses motiver for regnskapsmanipulasjon må faktorene motivasjon, mulighet og rasjonalisering både fungere og opptre samtidig (Olsen, 2007). De tre faktorene forklares i det følgende.

Motivasjon

Det foreligger motivasjon bak den kriminelle handlingen dersom ulike situasjoner skaper et press til utførelsen. Selve presset kan innta i mange forskjellige former. Personen kan for eksempel være utsatt for personlig press i form av økonomiske vanskeligheter, egensatte mål og ambisjoner. Eller så kan presset forekomme innad i virksomheten i forbindelse med snakk om for høye forventninger og ønsker knyttet til det regnskapsmessige resultatet - både fra eiere og andre ledere. Det er også rimelig å tro at ledelsen i visse tilfeller bevisst manipulerer regnskapet for å imøtekomme eiernes ønsker og mål. I utfordrende situasjoner kan det dermed oppleves som både nødvendig og avgjørende å utføre regnskapsmanipulasjon (Olsen, 2007).

Mulighet

Videre blir mislighetene i utgangspunktet begått som følge av muligheter man har gjennom sin posisjon i selskapet. Ledelsen har for eksempel mulighet til å holde igjen visse typer informasjon fra styret, som igjen kan medføre rapportering av feilaktige regnskapstall. Problemet blir ytterligere forsterket dersom den interne kontrollen er svekket og det er vanskelig å avdekke manipuleringen. Olsen (2007) skriver at det forekommer mislighetsmuligheter i mange selskaper, men at det ikke alltid er like lett å oppdage dem.

Mislighetsmulighetene kan også knyttes til flere forhold i forbindelse med hvorvidt det genererer en ønsket økonomisk virkning, samt hvorvidt det er mulig å slippe unna med forbrytelsen (Olsen, 2007).

Rasjonalisering

Den siste faktoren omhandler rasjonalisering eller rettferdiggjørelse. Dette innebærer at ansvaret fraskrives med "gode" argumenter og bagatelliserer handlingen som utføres. Gjerningspersonen kan for eksempel argumentere med at andre gjør det, eller eventuelt ha tanker om at det kun er midlertidig og vil gjøres opp for før noen legger merke til det. ISA 240 skriver at slike argumenter kan være preget av en dårlig organisasjonskultur eller etikk. I tillegg vil som regel vedkommende verken mene at de befinner seg på samme nivå som øvrige kriminelle, eller betrakte seg selv som en kriminell. Det kan derfor sies at handlingen kamufleres gjennom ulike nøytraliseringsteknikker for å minimere eller fjerne skyldfølelsen (Olsen, 2007).

2.7 Eventuelle kjennetegn ved gjerningspersonene

De tre neste underkapitlene tar videre for seg teori knyttet til problemstillingens tre parametere, for å øke forståelsen rundt presentasjonen av funnene senere i oppgaven. Vi starter med å presentere KPMGs beskrivelse av den typiske svindler. I etterfølgende kapitler presenteres deretter ulike metoder for manipulasjon av resultatet og to sett av insentiver som kan være avgjørende for gjennomføringen.

KPMG¹ har i en rekke globale analyser forsøkt å definere den typiske svindler ved hjelp av undersøkelser om viktige kjennetegn. I det følgende vil vi ta utgangspunkt i to av disse undersøkelsene og presentere funn som er aktuelle for vår problemstilling.

En masteroppgave fra Norges Handelshøyskole i Bergen (Ryste, 2015) har tidligere fokusert på den globale undersøkelsen i perioden 2011-2013 og presentert funnene deretter. Her fremkom den typiske svindler som en mann mellom 36 og 55 år med en finansrelatert rolle eller ledende stilling i organisasjonen. Gjerningspersonene var som regel også på et seniornivå med en ansiennitet i bedriften på over ti år. Dette innebærer at de har vært i organisasjonen såpass lenge at de både vet hvor og når de skal kunne dra nytte av systemet (Ryste, 2015). I tillegg var det ofte snakk om et samarbeid hvor svindelen involverte to eller flere parter (KPMG, 2011).

Det har for øvrig blitt presentert en nyere global undersøkelse fra perioden 2013-2015. Til tross for at denne undersøkelsen viste lignende egenskaper sett i forhold til tidligere, var det også et par justeringer. Den typiske svindler var fortsatt en mann, men prosentandelen var redusert fra 87% til 79%. Kvinneandelen har altså økt tilsvarende fra 13% til 21% (KPMG, 2016). Dette kan ha en sammenheng med den skjeve kjønnsfordelingen av lederstillinger, da de fleste stillingene på seniornivå representeres av menn (Ryste, 2015). Med dette tatt i betraktning vil en dermed kunne anta at kvinneandelen i lederposisjoner har hatt en økning fra den første undersøkelsen, og at muligheten til å begå handlingen også har blitt noe større. Når det gjelder andelen av gjerningspersoner i kategorien mellom 36 og 55 år har det vært en nedgang fra 76% til 69%. Stilling og posisjon i organisasjonen, ansiennitet i bedriften og antall personer som medgikk i svindelen samsvarer for øvrig med resultatene fra tidligere undersøkelse. (KPMG, 2016).

¹ KPMG er et internasjonalt og ledende kompetansehus som tilbyr tjenester innen revisjon, rådgivning, skatt, avgift og forretningsjus. Selskapet regnes i bransjen som et av de største i verden (KPMG, 2017)

2.8 Metoder for å manipulere regnskapet

Dette kapitlet tar for seg metoder som gir et uriktig og misledende regnskapsmessig bilde av organisasjonen – metoder for å manipulere regnskapstallene. Hensikten bak disse handlingene kan variere, men fundamentet vil uansett være å framstille et justert resultat av realiteten. Et resultat som enten er bedre og høyere, eller dårligere og lavere enn hva som er reelt (Baksaas & Stenheim, 2015).

Schilit og Perler (2010) presenterer syv varianter av denne typen manipulasjon. Hovedsakelig skilles det mellom hvorvidt hensikten er å øke eller redusere resultatet. Førstnevnte innebærer en oppblåsing av nåværende resultat og tar for seg metode 1-5. Det går med andre ord ut på at ledelsen skyver mer inntekter eller gevinster til inneværende periode, eller forskyver kostnader til en senere periode. Dersom ledelsen derimot reduserer resultatet, skyldes det som regel et ønske om et høyere fremtidig resultat. For å oppnå dette kan de hovedsakelig benytte seg av to teknikker, metode 6 og 7. De kan enten holde tilbake dagens inntekter eller gevinster til en senere periode, eller forskyve fremtidige kostnader eller tap til inneværende periode.

1. For tidlig bokføring av inntekter
2. Bokføring av fiktive inntekter
3. Øke inntekten med engangsgevinster
4. Flytte kostnader i inneværende periode til en senere periode
5. Bruk av andre teknikker for å skjule kostnader eller tap
6. Flytte inntekter i inneværende periode til en senere periode
7. Flytte fremtidige kostnader til en tidligere periode

I det følgende vil vi gi en kort innføring av hver metode.

2.8.1 For tidlig bokføring av inntekter

Denne teknikken for regnskapsmanipulasjon bryter hovedsakelig med de første grunnleggende regnskapsprinsippene som er beskrevet i kapittel 2.2 (transaksjonsprinsippet, opptjeningsprinsippet og sammenstillingsprinsippet). Anvendelse av denne metoden inkluderer en tidligere inntektsføring enn hva periodiseringsprinsippene krever. Schilit og Perler (2010) beskriver fire ulike måter dette kan gjennomføres på. En virksomhet kan for eksempel velge å føre opp

inntekten før noen av forpliktelsene i forbindelse med kontrakten er fullført, eller så kan varer og tjenester inntektsføres før selve leveringsprosessen er fullført. I begge disse tilfellene vil inntektsføringen bryte med de grunnleggende prinsippene, da den bokføres før den er opptjent. Det kan også være snakk om bokføring av inntekter til tross for endelig aksept av kjøper, før avtalen mellom partene endelig er inngått. Alternativt kan inntekten registreres til tross for usikkerhet knyttet til kjøperens betaling. Sannsynligheten for at kjøperen vil gjøre opp for seg vil da være minimal og dermed kunne betraktes som en form for manipulering av inntekter (Schilit & Perler, 2010).

2.8.2 Bokføring av fiktive inntekter

Virksomheter kan også bokføre fiktive inntekter i regnskapet. Fiktive inntekter forstås i denne sammenheng som forretningsmessige handlinger uten noen form for økonomisk innhold. Det vil si at transaksjonen reelt sett ikke har et økonomisk formål, og at det ikke foreligger noen betalingsforpliktelse hos kjøperen. Denne teknikken bryter derfor med transaksjonsprinsippet som krever at det skal foreligge en økonomisk substans (Schilit & Perler, 2010).

Fiktive inntekter kan også ta form ved at nærstående parter utveksler transaksjoner seg i mellom, uten forsvarlig armlengdes avstand. Til tross for at det er ulovlig, vil det i større grad aksepteres enn ovennevnte metode. Det har nemlig stor betydning for regnskapsbrukere at tid og ressurser disponeres ut ifra granskning av transaksjonene for å avdekke hvorvidt inntektsføringen samsvarer med den økonomiske realiteten eller ikke (Schilit & Perler, 2010).

En tredje form for bokføring av fiktive inntekter oppstår ved registrering av transaksjoner som ikke er inntektsskapende. Dette gjelder for øvrig feilklassifisering av salgsinntekter og andre driftsinntekter. Vanligvis skal kun inntekter som er skapt i forbindelse med hovedaktivitetene i virksomheten regnskapsføres som salgsinntekter. Her inntektsføres derimot ytterligere inntekter som ikke faller under denne kategorien, blant annet gevinst ved realisasjon av eiendeler eller kvantumsrabatter fra leverandører (Schilit & Perler, 2010).

Som et siste alternativ for bokføring av fiktive inntekter kommer reelle transaksjoner som registreres med et vesentlig høyere beløp enn hva som er reelt. Eksempelvis kan en oppblåsing

av inntekter føre til at virksomhetens resultat fremstilles med et høyere beløp enn hva som egentlig er tilfellet (Schilit & Perler, 2010).

2.8.3 Øke inntekten med engangsgevinster

Her forutsettes det en anvendelse av engangsgevinster eller ikke-inntektsskapende aktiviteter. De operasjonelle aktivitetene vil dermed spille en stor rolle, i og med at det er selskapets kjernevirksomhet som står sentralt for investorene. Økonomisk vanskeligstilte virksomheter vil derfor ha større sannsynlighet for ta i bruk visse teknikker som øker driftsresultatet ved hjelp av engangsgevinster eller ikke-inntektsproduserende aktiviteter. Schilit og Perler (2010) gjør videre rede for følgende metoder som blir benyttet for å blåse opp inntekten. Det første tilfellet oppstår ved at engangsgevinster/poster tas i bruk for å øke driftsinntekten. Her utgjør engangsgevinster gevinst vunnet ved realisasjon av eiendeler eller andre typer investeringer. Virksomheten utnytter denne fordelene ved å klassifisere beløpet som en driftsinntekt, noe som vil føre til et høyere driftsresultat. En annen mulighet kan være å føre opp investeringsutgifter og/eller gevinster for å redusere driftskostnadene. Poenget vil uansett være felles for samtlige - å villedde og forvirre regnskapsbrukere som bankforbindelser og investorer. Dette vil også kunne oppnås så fremt det ikke avsløres (Schilit & Perler, 2010).

I mange tilfeller vil virksomheter også benytte seg av omklassifisering av ulike balanseposter for å pynte på driftsinntekten. Inntekten kan således blåses opp ved realisasjon av "undervurderte" eiendeler, slik at virksomheten kan innhente et høyere beløp. En virksomhet kan for eksempel bokføre en eiendom eller et driftsmiddel til historisk kostpris i regnskapet. På denne måten vil de oppnå en større gevinst ved realisasjon (Schilit & Perler, 2010).

2.8.4 Flytte kostnader i inneværende periode til en senere periode

Videre beskriver Schilit og Perler (2010) flere metoder for å forskyve kostnader i nåværende periode til senere perioder. Vi vil med dette gi en kort innføring i hvordan ledelsen feilaktig holder igjen kostnader i balansen og dermed hindrer dem fra å redusere inntektene til en senere periode. Virksomheter velger i enkelte tilfeller å aktivere normale driftskostnader i balansen, i stedet for å kostnadsføre dem umiddelbart. For å hindre dette stilles det ulike krav til balanseføringen, deriblant at kostnader må generere fremtidige økonomiske fordeler (inntekter).

I utgangspunktet vil enkelte aktiviteter ikke oppfylle kravet om en balanseføring og kostnaden vil dermed fordeles over flere perioder. I praksis er det likevel ikke uvanlig at kostnader knyttet til vedlikehold, utvikling og markedsføring utsettes for urettmessig balanseføring.

Situasjoner med for lang avskrivningsperiode og unnlattelse av nedskrivning når det foreligger forhold som tilsier at det skulle vært foretatt (verdiforringelse), medfører videre et overvurdert resultat. Dette strider også med god regnskapsskikk, da regnskapsloven § 5-3 presiserer at en skal følge en "fornuftig avskrivningsplan". Avskrivningsmetodene blir i denne sammenheng bevisst endret for å pynte på det regnskapsmessige resultatet. Et anleggsmiddel med en forventet levetid på fem år kan for eksempel bevisst endres til en avskrivningsperiode på 15 år. Det årlige avskrivningsbeløpet blir da betydelig lavere og gir virksomheten et høyere resultat. Virksomheter kan også la være å foreta en nedskrivning av eiendeler til tross for at forholdene tilsier det. På denne måten vil kostnadene bli utsatt til en senere periode og selskapet vil fortsette opprinnelig avskrivning av eiendelen. Et siste eksempel på at kostnader flyttes til en senere periode er å ikke beregne tapsavsetning tilknyttet usikre fordringer eller ukurante varer (Schilit & Perler, 2010).

2.8.5 Bruk av andre teknikker for å skjule kostnader eller tap

Ledelsen vil også kunne ta i bruk visse metoder for å dekke over ulike typer kostnader eller tap i regnskapet, og derav holde det skjult overfor investorene. Schilit og Perler (2010) har i den forbindelse klargjort fire måter en virksomhet benytter seg av for å skjule kostnader og eventuelle tap. Den første metoden baserer seg på at virksomheten unnlater å registrere kostnader ved hjelp av en aggressiv rapporteringspraksis. Dette skjer ved at deler av eller hele kostnaden ikke medregnes ved utgangen av regnskapsperioden. Her kan det være snakk om alt fra små, ubetydelige kostnader til noe vesentlig høyere beløp som for eksempel kostnader knyttet til leie, bonusutbetalinger eller tap i forbindelse med kundefordring.

Frigjøring av usikre avsetninger er også en mulighet virksomheter har til å påvirke sin inntekt i en positiv retning. Eksempelvis kan de frigjøre tidligere garantiavsetninger eller omstrukturingsavsetninger. Det regnskapsmessige resultatet påvirkes da positivt som følge av at det egentlig er snakk om en reduksjon i kostnader, og ikke en økning i inntekter (Schilit & Perler, 2010).

Den tredje metoden er noe mindre brukt og går ut på at virksomheten skaper en form for falsk rabatt fra leverandøren. Selskaper kan ytterligere skjule sine kostnader ved å redusere gjeld gjennom en endring av regnskapsestimer. Gjeld i forbindelse med forpliktelser som pensjon eller leasing kan for eksempel reduseres. Med andre ord vil det hovedsakelig skje en endring i forpliktelsesens regnskapsprinsipper (Schilit & Perler, 2010).

2.8.6 Flytte inntekter i inneværende periode til en senere periode

Mange investorer vil til tider også sette veldig høye, eller til og med urealistiske forventninger til ledelsen. Dette kan resultere i at ledelsen føler seg tvunget til å ta i bruk teknikker som reduserer nåværende resultat til fordel for et økt fremtidig resultat. Selv om en virksomhet oppnår en fremragende vekst og positiv fremgang, vil det alltid være en usikkerhet knyttet til fremtiden. På bakgrunn av dette vil investoren utnytte den positive fremgangen og skape insentiver til å opprette reserver som en kan dra nytte av i en senere periode (Schilit & Perler, 2010).

Den enkleste formen for forskyving av inntekter er å rapportere inneværende inntekter på et senere tidspunkt. På den måten vil selskapet trykke ned inneværende resultat til fordel for et høyere resultat i senere perioder. For å flytte inntekter til en senere periode kan virksomheten også, som nevnt ovenfor, opprette en reserve av opptjente inntekter. Dette kan forholdsvis gjøres ved at reserven økes når virksomheten opplever gode tider og utløses når de rammes av dårlige tider. Denne metoden av regnskapsmanipulasjon gjenspeiler brudd på blant annet periodiseringsprinsippet. Metoden skaper nemlig ikke en illusjon av et overvurdert resultat, og vil derfor heller ikke ha opphav til sterke reaksjoner (Schilit & Perler, 2010).

Øvrige tilfeller forbindes med oppkjøp eller sammenslåing av virksomheter. Det opprettes en reserve, men denne utløses ikke før et senere tidspunkt, slik at det dannes et positivt bilde av virksomhetens regnskapsmessige resultat. Schilit og Perler (2010) nevner imidlertid også at virksomheter feilaktig regnskapsfører derivater for å utjevne inntekten. Dette gir også mulighet for opparbeidelse av en reserve.

2.8.7 Flytte fremtidige kostnader til en tidligere periode

På lik linje med teknikken ovenfor vil hensikten i forbindelse med denne metoden være å forbedre senere resultater. Det fremtidige resultatet blåses opp ved at selskapet forskyver fremtidige kostnader til inneværende periode. Med andre ord registreres flere kostnader som egentlig burde vært rapportert på et senere tidspunkt. Schilit og Perler (2010) nevner videre to metoder som ulike selskaper benytter seg av.

Først og fremst kan virksomheter avskrive eiendelene sine tidligere enn hva som er forventet. På den måten får de bokført kostnadene på et tidligere tidspunkt, nettopp for å redusere fremtidige kostnader. Dette vil imidlertid stride med god regnskapsskikk, da selskapet foretar en utgiftsføring før de i det minste tenker på å generere en inntjening. Eksempelvis kan de foreta større nedskrivninger av inneværende varebeholdning, for så å klassifisere disse summene som engangskostnader. Disse kostnadene vil i utgangspunktet ikke kunne sammenstilles med det virkelige salget, og dermed kan virksomhetens fremtidige resultat påvirkes i positiv retning (Schilit & Perler, 2010).

Alternativt kan ulike typer kostnader bokføres på en urettmessig måte. Et eksempel her kan være at en virksomhet har beregnet å avvikle 50 ansatte i kommende periode på grunn av dårlige tider. Denne informasjonen blir for øvrig tilbakeholdt, og det rapporteres videre at 100 ansatte anses som nødvendig. Til tross for denne feilaktige informasjonen, balanseføres det avsetninger eller restruktureringskostnader tilsvarende rapporteringen på 100 ansatte. Det innebærer videre at når de da kun avskjediger 50 ansatte, sitter igjen med en reserve som tilsvarer halvparten. Denne reserven kan selskapet frigjøre når de har behov for det, og den vil dermed kunne bidra til en reduksjon i fremtidige kostnader (Schilit & Perler, 2010).

2.9 Insentiver som er avgjørende for gjennomføringen

Stenheim og Blakstad (2012) definerer motiv som en drivkraft til handling og insentiv som motivasjonen og drivkraften bak handlingen. Motiv anses som de vilkår som ligger til grunn for å foreta en regnskapsmanipulasjon, mens insentiv er selve behandlingen av inntjeningen for å unngå blant annet synkende markedsverdi. I forbindelse med hvorfor regnskapsmanipulasjon utføres i norsk næringsliv vil det være interessant å forstå hvilke insentiver som kan foreligge i forhold til å oppnå netto fordeler, og hvorvidt disse kan sammenstilles med rapportering av

regnskapsinformasjon. Baksaas og Stenheim (2015) påpeker at positiv regnskapsteori kan hjelpe oss til å forstå disse insentivene, og at det sentrale ligger rundt regnskapets påvirkning av beslutningsprosesser. Regnskapet kan nemlig ha økonomiske konsekvenser da rapporteringen ikke bare reflekterer resultatet av interessentenes beslutninger, men også påvirker dem. I lys av dette vil vi i det følgende presentere to ulike sett av insentiver for regnskapsmanipulering ut ifra positiv regnskapsteori: kontraktsbaserte insentiver og markedsbaserte insentiver (Baksaas & Stenheim, 2015).

2.9.1 Kontraktsbaserte insentiver

De regnskapsbaserte kontraktinsentivene oppstår som følge av at regnskapsmessige størrelser, blant annet resultatet, kan påvirke kontraktens utfall. Regnskapsrapporteringen spiller en rolle under beslutningstaking, og på bakgrunn av dette kan rapporteringen få økonomiske konsekvenser. Insentivene kan dermed resultere i villedende finansiell rapportering. Eksempelvis har tidligere regnskapsskandaler gitt et innblikk i hvordan banker villedes til å utstede lån som reelt sett ikke kan betjenes (Baksaas & Stenheim, 2015).

For at dette skal forekomme forutsettes det at kontrakten er imperfekt og/eller at markedene er ineffisiente slik at kontraktkostnadene ikke elimineres. Kontraktkostnader anses i dette tilfellet som henholdsvis agentkostnader, transaksjonskostnader og kostnader knyttet til å miste lånebevilgning. Til tross for at en perfekt kontrakt vil eliminere disse kostnadene, vil denne typen kontrakt være ytterst uoppnåelig. Videre vil effisiente kostnader i stor grad løse prinsipal-agent-problemet, da de minimerer, eller i beste fall eliminerer, agentkostnadene. På denne måten vil de ikke motivere til regnskapsmanipulasjon, da de minimerer opportunisten og insentivene til dette. Dette ligger bak forutsetningen om imperfekte kontrakter og/eller ineffisiente markeder. Effisiente kontrakter vil enten redusere eller minimere opportunisten og agentkostnader. Ineffisiente kontrakter vil derimot verken redusere eller minimere dette, men heller anses som en kilde til det – de motiverer til opportunistisk manipulering (Baksaas & Stenheim, 2015).

Dersom utfallet av ineffisiente kontrakter direkte eller indirekte bestemmes av regnskapsstørrelser, vil en eventuell regnskapsmanipulasjon potensielt gi ledelsen urettmessige fordeler på bekostning av andre. Hvorfor ledelsen ikke erstatter disse kontraktene med mer

effisiente kontroll og/eller motivasjonsmekanismer kan derfor være et naturlig spørsmål å stille her. I henhold til Baksaa og Stenheim (2015) vil forklaringen baseres på to eventuelle forhold. Enten at kontraktene anses som effisiente i gjennomsnitt, men ikke i enkeltsituasjoner eller eventuelt enkelte foretak, eller at de faktisk er effisiente dersom de sammenlignes med andre kontrakter.

Videre knyttes kontraktsbaserte insentiver gjerne til to sett med kontrakter: resultatbaserte bonuskontrakter og lånekontrakter med regnskapsbaserte låneklausuler (Baksaa & Stenheim, 2015).

Resultatbaserte bonuskontrakter

Til tross for at omfanget av resultatbaserte bonuskontrakter kan være stort, legger bonushypotesen til grunn for den enkleste formen. Bonushypotesen bygger på en forutsetning om en lineær sammenheng mellom regnskapsmessig resultat, deriblant årsresultat og utbetalt bonus. Essensen ligger i at bonuskontrakten isolert sett vil gi insentiver til å øke regnskapsmessig resultat, da dette videre vil øke bonusutbetalingen. I praksis vil dette derimot være langt mer komplisert. Både i forbindelse med relasjonen mellom mål, økonomisk ytelse (regnskapsmessig resultat) og bonusutbetaling, samt ved valg av mål og økonomisk ytelse (Baksaa & Stenheim, 2015).

Det fremkommer også i Baksaa og Stenheim (2015) at bonuskontraktene hovedsakelig kan inneholde en øvre og en nedre terskelverdi for bonusutbetaling. Her kan sistnevnte være fjorårets resultat, gjennomsnittlig resultat de siste årene eller eventuelt et resultat fra en sammenlignbar virksomhet. Hensikten er at bonusen ikke vil utbetales før regnskapsmessig resultat når opp til nedre terskelverdi. Et regnskapsmessig resultat utover den øvre terskelverdien vil imidlertid ikke gi en ytterligere økning i bonus (Baksaa & Stenheim, 2015).

På bakgrunn av dette oppstår det sterke insentiver for å rapportere et resultat som befinner seg mellom disse terskelverdiene – høyere enn nedre terskelverdi, men samtidig lavere enn øvre terskelverdi. Dette kan videre resultere i to rapporteringsmønstre, “big-bath accounting” og “income-smoothing”. Dersom det regnskapsmessige resultatet er langt mindre enn nedre terskelverdi vil det oppstå insentiver til å foreta såkalte big-bath accounting, noe som innebærer at resultatet minimeres slik at sannsynligheten for å oppnå et resultat over nedre terskel skal øke neste år og/eller etterfølgende år. Det andre rapporteringsmønsteret, income-smoothing,

forekommer derimot hvis det regnskapsmessige resultatet faller over nedre terskelverdi. Da oppstår det insentiver til å øke resultatet opptil øvre terskelverdi. I og med at en ytterligere økning utover øvre terskelverdi ikke medfører en tilsvarende økning i bonus, vil det ikke være noe poeng i å strekke det høyere enn så nært opptil øvre terskelverdi som mulig (Baksaas & Stenheim, 2015).

Lånekontrakter med regnskapsbaserte låneklausuler

I tillegg til resultatbaserte bonuskontrakter, vil også lånekontrakter med regnskapsbaserte låneklausuler gi opphav til rapporteringsinsentiver. Dette fremkommer av Baksaas og Stenheim (2015), som videre betrakter ledelsen og eierne som agenter for långiverne. Hensikten med lånekontrakten og låneklausulene er å sikre långiverne tilbakebetaling av renter og avdrag på lånet. Låneklausulene kan ta en rekke ulike former og blant annet inkludere klausuler om salg/realisasjon/utskifting av eiendeler, klausuler i forbindelse med opptak av ytterligere lån, utbetaling av utbytte, krav til kontrollmekanismer som styret og revisor, samt krav til størrelsen på regnskapsmessige nøkkeltall. Sistnevnte har tradisjonelt representert mål, soliditet og gjeldseksposering – herunder egenkapitalandel, gjeldsandel og gjeldsgrad. I praksis brukes derimot et bredere sett av nøkkeltall for en virksomhets lønnsomhet, likviditet og soliditet. Dersom kravene til disse ikke tilfredsstilles, anses en regnskapsbasert låneklausul som brutt.

Brudd på én eller flere låneklausuler vil utløse reaksjoner fra långiver, uavhengig av om de er regnskapsbaserte eller ikke. Reaksjonene kan omfatte alt fra reforhandling av avtalen, økt rente, strengere krav til sikring av lånet eller eventuelt strengere kontroll og oppfølging av låntaker, til oppsigelse av låneavtalen og krav om øyeblikkelig innbetaling. Sistnevnte forekommer kun i de mest alvorlige tilfellene og er lite trolig dersom det kun er snakk om brudd på regnskapsbaserte låneklausuler. En kombinasjon av disse reaksjonene og en uheldig eksponering av ledelsen/virksomheten vil representere kostnader ved å bryte låneklausuler. Som følge av dette vil det derfor oppstå insentiver for å unngå slike brudd. Det vil si at det oppstår insentiver for å øke det regnskapsmessige resultatet slik at det sikres tilstrekkelig lønnsomhet og soliditet. På tilsvarende måte som for bonusavtaler, vil de regnskapsbaserte nøkkeltallene også her være gjenstand for justering når det skal dannes grunnlag for klausuler i låneavtalene. Justeringene resulterer vanligvis i en mer forsiktig måling av resultatet og egenkapitalen, slik at långivers interesser skal ivaretas. Eksempelvis vil ofte eiendeler som har usikker økonomisk verdi eller som eventuelt ikke kan selges separat, ekskluderes fra nøkkeltall som egenkapitalandel, gjeldsandel og gjeldsgrad. Dette gjelder særlig oppkjøpt goodwill og

balanseførte utgifter i forbindelse med forskning og utvikling. Årsaken er hovedsakelig at långiverne legger til grunn det såkalte likvideringsperspektivet, som innebærer at slike eiendeler vanligvis får en verdi tilsvarende null (Baksaas & Stenheim, 2015).

2.9.2 Markedsbaserte insentiver

Markedsbaserte insentiver er et annet sett av insentiver og bygger i henhold til Baksaas og Stenheim (2015) eksplisitt på forutsetningen om imperfekte og ineffisiente markeder. Disse insentivene har stadig fått sterkere fokus de siste årene og oppstår fordi ledelsen antar at markedene ikke avslører manipuleringen fullt ut. Aksjebaserte insentiver har særlig kommet frem i lyset, og dette skyldes flere forhold. Aksjebasert avlønning har for eksempel blitt en viktigere del av ledelsens avlønning og dermed medført sterke insentiver til å øke aksjeavkastningen og/eller aksjeverdien. Markedet består også av markedsverdier kun for ledere, hvor markedsverdiens størrelse beror seg på den verdiskapningen ledelsen har oppnådd i selskapet. Eksempelvis kan vekst i aksjekurs/aksjeavkastning i et allmennaksjeselskap være en form for direkte måling av ledelsens dyktighet når det gjelder forvaltning av kapital.

Avlønningskontrakter basert på aksjer består videre av to elementer: aksjer og/eller opsjoner. Slike ordninger kombineres gjerne med fast lønn og fokus på å redusere agentkostnader. Fellesnevneren for aksjebaserte avlønninger og bonuskontrakter er å motivere ledelsen til å ta vare på, og operere på vegne av eierens interesse. Imperfekte og ineffisiente markeder vil imidlertid påvirke aksjeprisen, og dermed resultere i insentiver til å begå en såkalt “earnings management” som ble beskrevet i kapittel 2.4.1 (Baksaas & Stenheim, 2015).

I tillegg kan ledelsen ha insentiver til å påvirke aksjekursen. Dette oppstår hovedsakelig som følge av aksjebaserte ordninger og bygger videre på effisiente markeder. Herunder vil halvsterke effisiente markeder på kort sikt medføre en betydelig reduksjon i risikoen for å bli avslørt. Markeder som er preget av effisient vil derimot ha en aksjekurs som gjenspeiles av all offentlig tilgjengelig informasjon. Samtidig vil det foreligge en veldokumentert relasjon mellom aksjekursen og det regnskapsmessige resultatet (Baksaas & Stenheim, 2015).

Andre forhold som kan framkalle markedsbaserte insentiver er bedriftens størrelse og vekst, samt økonomiske vanskeligheter. Førstnevnte bidrar gjerne til at ledelsen får en bedre status i

en stadig fremragende virksomhet, og blir derav mer etterspurt i markedet. Dette vil også minimere risikoen knyttet til for eksempel fratredelse. Videre er det rimelig å tro at også økonomisk vanskeligstilte bedrifter vil ha insentiver til å rapportere villedende resultat slik at markedet ikke avslører dens reelle økonomiske stilling (Burgstahler & Eames, 2003).

Målrapporing (Target accounting)

Målrapporing er et markedsbasert insentiv som baserer seg på en antagelse om at aksjemarkedet er fiksert på enkelte resultatstørrelser. Dette kan for eksempel gjelde i hvilken grad resultatet er positivt, høyere enn i fjor og/eller hvorvidt det innfrir aktuelle målgruppers forventninger, da særlig analytikere. Målrapporingen kan i grunn betraktes som et målhierarki bestående av tre deler. Først et minstekrav om å rapportere et positivt resultat, deretter et krav om å oppnå et resultat som minst tilsvarer fjorårets og avslutningsvis et krav om å innfri analytikernes forventninger. Virksomheter som ikke tilfredsstillter disse forventningene vil mest sannsynlig ha store økonomiske problemer eller eventuelt oppbrukte periodiseringsreserver. Dette resulterer gjerne i konsekvent straff som kraftig fall i aksjekursen, noe som videre gir ledelsen sterke insentiver til å innfri markedsaktørenes forventninger (Baksaas & Stenheim, 2015).

Resultatutjevning (Income-smoothing accounting)

En annen rapporteringsstrategi er det vi gjerne betrakter som resultatutjevning eller inntektsutjevning. Her utjevnes overskuddet slik at bedriften oppnår et jevnere resultat over tid. Ved tilbakeholdelse av inntekter i en god periode kan ledelsen nemlig påvirke et senere resultat som kan være predikert til å gi negativ utslag. På den måten uttrykker bedriften en lavere risiko (totalrisiko) som videre kan ha positiv innvirkning på aksjekursen (Baksaas & Stenheim, 2015).

Dype dykk (Big-bath accounting)

Denne rapporteringsstrategien assosieres gjerne med lederskifte, da fratredende ledere i flere tilfeller vil ha insentiver til å begå såkalte "big-baths". Big-baths oppstår gjerne i forbindelse med at det regnskapsmessige resultatet maksimeres før en eventuell fratredelse. Formålet med handlingen knyttes hovedsakelig til lederens egen vinning, i og med at et høyt resultat vil kunne medføre høyere bonus, en økning i aksjens verdi og økt markedsverdi. På den andre siden har vi imidlertid påtroppende ledere med en tidshorisont som strekker seg over en lengre periode. Disse lederne har gjerne et ønske om et lavere regnskapsmessig resultat samme år som tiltredelsen skjer og vil dermed oppnå rapporteringsstrategien ulikt. Vedkommende kan

alternativt kostnadsføre mer enn nødvendig for å “rydde opp” og deretter legge skylden for et dårlig resultat over på den tidligere lederen. På denne måten vil den nye lederen lettere kunne vise til en positiv fremgang og vekst i de kommende årene, og dermed kunne oppnå belønning i form av bonus, økt aksjebasert avlønning og økt markedsverdi (Baksaas & Stenheim, 2015).

3 Metode

Dette kapitlet tar sikte på å redegjøre for studiens utførelse og hva som ligger bak de valgene vi har tatt underveis. I tillegg beskrives den metodiske tilnærmingen til problemstillingen, samt forskningsprosessen, forskningsdesign og strategi. Det vil også gis en presentasjon av kvalitativ dokumentanalyse, selve utvalget, spørsmål som ønskes besvart og datainnsamlingen. Avslutningsvis forklarer vi hvordan vi har sikret undersøkelsens validitet og reliabilitet.

3.1 Metodepresentasjon

Hvilken metode som skulle benyttes for å samle inn data var et viktig valg som måtte tas tidlig i studien, og som omhandler fremgangsmåten for innhenting av informasjon som er nødvendig for å kunne besvare problemstillingen (Dalland, 2010).

I følge Johannessen et al. (2011) dreier metode seg om:

“å samle inn, analysere og tolke data på en systematisk, grundig og åpen måte med et formål om å løse en bestemt problemstilling” (Johannessen et al, 2011, s. 33).

Videre skilles det hovedsakelig mellom kvalitative og kvantitative metoder, hvor førstnevnte er utbredt i både samfunnsforskning og praktisk markedsanalyse. I kvalitativ metode anses ikke dataene som kvantifiserbare med målbare verdier, men søker heller informasjon med den hensikt å tilegne seg en forståelse av et fenomen eller en hendelse. Det fokuseres på forståelse, nærhet til datakilden og generalisering ved å se på dataenes egenskaper og sammenhenger, og datamaterialet presenteres gjerne i tekstform. Når det gjelder kvantitativ metode, befinner denne seg på motsatt side og tar sikte på data som kan uttrykkes i tall og mengdeenheter. Her fokuseres det på testing og verifisering, samt avstand til datakilden og generalisering på bakgrunn av populasjonstilhørighet. Alternativt kan disse metodene kombineres gjennom en såkalt metodetriangulering (Johannessen et al, 2011).

3.2 Dokumentanalyse

For å finne svar på problemstillingen har vi valgt å benytte oss av kvalitativ dokumentanalyse av offentlige rettsavgjørelser. Vi er ute etter å analysere innholdet i referatene fra rettssakene.

Dokumentanalyse er en type kvalitativ innholdsanalyse som baseres på en systematisk gjennomgang av innholdet i dokumenter. Data analyseres og kategoriseres for å få frem viktige sammenhenger og relevant informasjon om studiens problemstilling. Deretter bearbeides, systematiseres og registreres de relevante delene av innholdet slik at de kan brukes som datagrunnlag (Grønmo, 2016).

Kvalitativ innholdsanalyse kan i utgangspunktet benyttes på alle typer dokumenter, uavhengig av form og innhold. Dokumentene kan foreligge skriftlig eller muntlig, i form av tekster på papir eller muntlige tekster på lydbånd, tall eller bilder. I praksis benyttes likevel kvalitativ innholdsanalyse vanligvis på dokumenter med verbalt innhold i form av skriftlig eller muntlig tekst, for eksempel en lederartikkel i en avis eller et radioforedrag (Grønmo, 2016). Vi har hovedsakelig fokusert på skriftlige dokumenter, men også vært litt innom andre medier på internett. I forbindelse med sistnevnte har vi vært både forsiktige og kritiske, samtidig som vi har forsøkt å ta for oss seriøse kilder.

Når det gjelder selve innholdet i dokumentene kan det i følge Grønmo (2016) inneholde meningsytringer eller være faktabasert. Rettsavgjørelsene våre faller under sistnevnte kategori. Videre skilles det hovedsakelig mellom tre typer kilder: primærdata, sekundærdata og tertiærdata. Primærdata er en øyenvitneskildring og innebærer informasjon som innhentes for å belyse problemet nærmere. Disse betraktes i henhold til litteraturen for den opprinnelige publikasjonen, da de er selvstendige og ikke bygger på andre kilder. Dersom primærdata ikke er tilgjengelig, beveger vi oss derimot videre til sekundærdata. Sekundærdata bygger på primærdata. Det er nødvendigvis ikke slik at primærkilden må leses for at sekundærdata benyttes i analysen, men betyr heller at vi bruker en forfatter som henviser til den. På den måten kan sekundærdata anses som allerede eksisterende informasjon og fremkomme i kilder som for eksempel bøker, avisartikler, elektroniske kilder og interne rapporter som rapporterer årsrapporter og regnskap. Tertiærkilder er derimot data som er fortolket av andre og som man derfor ikke bør bruke uten å kontrollere først. Det kan altså være nødvendig med en egen gjennomgang og kontroll før de eventuelt benyttes i analysen (Grønmo, 2016).

Studien vår baseres på sekundærdata, data som er samlet inn av andre med et annet formål. Vi vil ta utgangspunkt i kilden Lovdata² for å finne informasjon som kan bidra til å løse problemstillingen. Hovedsakelig vil vi forholde oss til dommer innhentet fra de aktuelle tingretter, lagmannsretter og høyesteretter. Gjennomføringen av datainnsamlingen vil deretter bestå av en systematisk gjennomgang av relevante referater fra offentlige rettsavgjørelser. For å få et nyansert bilde av de aktuelle sakene har vi imidlertid valgt å kombinere dette med andre kilder, deriblant tidligere masteroppgaver og et utvalg avisartikler. Vi vil også foreta kildekritikk av tekstene både før vi setter i gang og underveis i oppgaven. Grønmo (2016) definerer kildekritikk som vurderinger i forbindelse med blant annet dokumentenes tilgjengelighet, relevans og troverdighet.

I selve analysen har vi stort sett fulgt fremgangsmåten som er beskrevet innledningsvis. Vi har analysert og kategorisert hver enkelt sak for å få frem relevante sammenhenger og nødvendig informasjon om hvem som sto bak manipulasjonen, samt hvordan og hvorfor den ble begått. I forbindelse med letingen etter hvordan og hvorfor manipuleringen ble begått (insentiver) ble vår tolkning av teksten det avgjørende for om tekstelementet ble tatt med eller ikke. På den måten ble vår subjektive vurdering en avgjørende faktor, til tross for at denne vil være sterkt preget av teorimaterialet i kapittel 2.

3.3 Utvalg

Ved hjelp av Lovdata har vi altså filtrert oss frem til dommer som anses som aktuelle for vår problemstilling. Vi har foretatt filtreringen med utgangspunkt i stikkord som regnskaps- overtreddelse og regnskapsmanipulasjon, samt ulike regnskapsbestemmelser tilknyttet dette. Deretter ekskluderte vi saker hvor frifinnelse ble et faktum, og siktet oss inn på rettsavgjørelser som førte til strafferettslig domfellelse i enten tingretten, lagmannsretten eller høyesteretten fra perioden 1992-2017. Hovedsakelig var dette dommer etter straffeloven § 286 (frem til 2015) og §§ 392-394 (etter 2015), bokføringsloven § 15 og regnskapsloven § 8-5. Straffeloven § 286 ble opphevet og erstattet i 2015 og fremkommer per dags dato i §§ 392-394. Kort oppsummert går strl. § 286 ut på at forsettlig eller uaktsomt vesentlig tilsidesettelse av bestemmelser om

² Lovdata er en privat stiftelse opprettet i 1981 av Justisdepartementet og Det juridiske fakultet i Oslo. Stiftelsens formål er å opprette, vedlikeholde og drive systemer for rettslig informasjon (Lovdata, 2017)

bokføring og annen dokumentasjon som er fastsatt i lov eller forskrift skal straffes med bøter eller fengsel inntil ett år, eller begge deler. Ved særlig skjerpende omstendigheter kan også fengsel inntil tre år anvendes. Straffeloven §§ 392-394 omfatter naturligvis samme forhold, men inndeles i regnskapsovertredelse, grov regnskapsovertredelse og uaktsom regnskapsovertredelse. Disse har tilhørende strafferammer på to år, seks år og ett år. Bokføringsloven § 15 henger sammen med disse paragrafene og tilsier at den som betydelig overtrer bestemmelser om bokføring eller regnskap skal straffes som nevnt ovenfor. Til slutt omfatter regnskapsloven § 8-5 at det gis straff i form av bøter eller fengsel i inntil tre år ved forsettlig eller uaktsomt vesentlig overtrødelse av loven eller tilhørende forskrift. Ved særlig skjerpende omstendigheter kan det også idømmes fengsel inntil seks år. Som nevnt i kapittel 2.1 straffes også medvirkning tilsvarende dette (Økokrim, 2016).

Søket ga oss totalt rundt 200 saker, men kun 15 av de var relevante for problemstillingen vår. Dette skyldtes at de resterende omhandlet ikke-eksisterende regnskap eller andre former økonomisk kriminalitet. Utvalget er dermed relativt lite og gir ikke grunnlag for kvantitativ studie, noe som for øvrig heller ikke er formålet. Vi vil derfor få generelle svar og et innblikk i hvem som står bak manipulasjonen, samt hvordan og hvorfor den utføres i norsk næringsliv gjennom en kvalitativ dokumentanalyse av de 15 offentlige rettsavgjørelsene.

3.4 Spørsmål som ønskes besvart

Videre i studien vil vi besvare problemstillingen og de tilhørende underspørsmålene:

1. Hvem står bak manipulasjonen?

Hva kjennetegner gjerningspersonene?

2. Hva gjorde de?

Hvilken metode ble brukt for å manipulere resultatet?

3. Hvorfor gjorde de det?

Hvilke insentiver var avgjørende for gjennomføringen?

Første spørsmål tar sikte på å undersøke hvem som sto bak regnskapsmanipulasjonen og knyttes hovedsakelig til teorien i kapittel 2.7. Andre spørsmål relaterer seg derimot til selve utførelsen av forbrytelsen og hvordan ble den utført. I presentasjonen av funnene knyttes dette opp til kapittel 2.8 om Schilit og Perlers sju metoder for manipulering av resultatet. Tredje og siste spørsmål dreier seg deretter om hvorfor gjerningspersonene valgte å gjennomføre denne typen økonomisk kriminalitet, og ses i forhold til kapittel 2.9.

Hensikten med dokumentanalysen er å undersøke hvorvidt det er noen typiske kjennetegn ved gjerningspersonene og om dette eventuelt har en sammenheng med valgt manipuleringsmetode og avgjørende insentiver. På denne måten vil vi også finne ut om det er et spesielt mønster av kombinasjoner som utmerker seg og ser ut til å være gjeldende.

3.5 Datainnsamling

Når det gjelder datainnsamlingen har den til dels foregått parallelt med dataanalysen, da analyseringen har bidratt til å finne ytterligere saker. Etterhvert som vi har studert, analysert og tolket referatene fra rettssakene, har vi stadig fått økende forståelse for hvilke andre saker som kan være relevante. Tilsvarende har dette gått motsatt vei, og vi har måttet kutte flere saker som følge av at de ikke var så relevante som vi først antok. Dette gjaldt blant annet saker som viste seg å omhandle ikke-eksisterende regnskapsføring eller andre typer økonomisk kriminalitet. Datainnsamlingen har altså vært lite forutsigbar og vi har måttet endre planene inntil flere ganger underveis.

3.6 Kvaliteten av undersøkelsen

3.6.1 Validitet

Grønmo (2016) definerer validitet som gyldigheten av datamaterialet i forbindelse med problemstillingene som skal belyses. Det vil si om datamaterialet anses som relevant for problemstillingen. Videre skiller han hovedsakelig mellom indre- og ytre validitet. Indre validitet knyttes gjerne til studiens kvalitet og troverdighet, mens ytre validitet går mer inn på hvorvidt funnene er representative for en større populasjon. I og med at vi har basert studien på kvalitativ dokumentanalyse av rettsavgjørelser, stiller utvalget svakere i forhold til empirisk

representativitet. Vi har kun tatt for oss 15 saker av regnskapsmanipulasjon som har medført strafferettslig domfellelse. Dette er et relativt lite utvalgt sett i en større sammenheng og det vil det dermed være vanskelig å trekke konklusjoner for populasjonen i sin helhet. Det begrensede utvalget har for øvrig gitt oss mulighet til å gå i dybden på hver enkelt sak for å belyse problemstillingen. På bakgrunn av dette vil vi derfor påstå at den indre validiteten blir ivarettatt, men at den ytre validiteten er noe begrenset.

3.6.2 Reliabilitet

Reliabilitet betraktes videre som pålitelighet og forbindes gjerne med graden av stabilitet og konsistens i resultatet av målinger (Grønmo, 2016). Det vil si at studien har en høy reliabilitet dersom en gjennomføring av tilsvarende opplegg gir samme resultat og konklusjon. Vi benyttet oss av offentlige rettsavgjørelser publisert gjennom Lovdata, og gir dermed andre muligheten til gjennomføre en tilsvarende forskning. Det forutsettes imidlertid at samtlige 15 saker gjennomgås for at konklusjonen skal være lik, og dersom det tas utgangspunkt i andre saker kan deler av konklusjonen vike fra vårt utfall. Konklusjonen er likevel sammenfallende med tidligere analyser og undersøkelser, og reliabiliteten vil dermed styrkes. Vi vil også påstå at reliabiliteten styrkes ytterligere som følge av at datamaterialet er innhentet fra en såpass pålitelig kilde som Norges domstoler.

3.7 Begrensninger i studien

Til tross for at studien inneholder flere begrensninger, kommer de største og mest betydelige begrensningene i forbindelse med utvalget. Utvalget vårt består kun av saker som har ført til strafferettslig domfellelse, noe som antas å være en brøkdel av det totale antall tilfeller av regnskapsmanipulasjon. Sammenligningen av svarene og den påfølgende konklusjonen må derfor tas med et forbehold. Samtidig er også både material- og tidsbegrensning faktorer som påvirker studiens kvalitet. Referatene av rettsavgjørelsene er blant annet skrevet til helt andre formål og vil dermed ikke alltid ha tilstrekkelig med nødvendig informasjon. I tillegg vil det være umulig å gå fullstendig i dybden på samtlige referater og en del beslutninger må tas med hensyn til tidsrammen. Det kan derfor være mer eller mindre relevante faktorer som ikke fanges opp og tas med i studien.

4 Presentasjon av funn

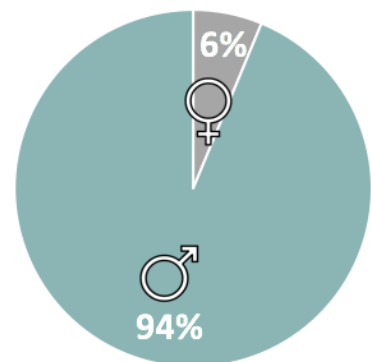
I dette kapitlet vil vi presentere funnene fra analysen og sette de opp mot den tidligere gjennomgåtte teorien. Vi vil ta utgangspunkt i en inndeling etter problemstillingens tre deler – kjennetegn, metoder og insentiver.

4.1 Kjennetegn ved gjerningspersonene

Denne delen av analysen knyttes opp til kapittel 2.7 og er inspirert av Petter Gottschalk og hans analyse av hvitsnippforbrytere (Gottschalk, 2012). Studien inneholder 15 saker med totalt 32 domfelte personer. Under vedlegg 1a ligger en beskrivelse av de enkelte gjerningspersonene med utgangspunkt i opplysninger som er oppgitt i referatene fra de enkelte rettsavgjørelsene. Dette er hovedsakelig opplysninger om kjønn, alder, stillingsnivå, selskapsform, hva de er dømt for og hvilken dom de fikk. Vedlegg 1b er en mer oversiktlig oversikt som brukes i analysen. I det følgende vil vi sammenligne disse opplysningene for å finne eventuelle kjennetegn og mønster som går igjen. Som nevnt under metodekapittelet (3.3 om utvalg og 3.7 om studiens begrensninger) er utvalget ikke representativt for populasjonen, men det gir likevel et bilde av våre gjerningspersoner og hjelper oss å besvare første del av problemstillingen.

Kjønn

Av de 32 domfelte var det kun to kvinner (6%) og 30 menn (94%). Med andre ord dominerer menn vesentlig og utgjør mer enn ni av ti personer på listen. Dette er interessant i seg selv og kan som nevnt i kapittel 2.7 skyldes den skjeve kjønnsfordelingen i lederstillinger. Det er som regel menn som utfyller disse stillingene, og dermed er det også de som har størst mulighet til å begå manipulasjonen.

Figur 3 – Kjønn

Alder

Neste kolonne tar for seg gjerningspersonenes alder da dommen falt. Det ideelle ville selvsagt vært å ta utgangspunkt i gjerningspersonenes alder da den kriminelle handlingen ble utført, men datagrunnlaget var dessverre ikke tilstrekkelig til det. Gjennomsnittlig alder ved dom var

uansett 51,4 år, med en variasjon fra yngste dømte på 30 år til eldste dømte på 72 år. Medianen er 52 år, noe som betyr at det er en relativt jevn spredning på begge sider av gjennomsnittsalderen. I aldersgruppen 30-50 år er det 13 personer og i aldersgruppen 52-72 år er det 19 personer. Dette kan videre plasseres i en ytterligere inndeling, som vist i figur 4 nedenfor. Her inneholder aldersgruppen 26-35 år fire personer (13%), aldersgruppen 36-45 år syv personer (22%), aldersgruppen 46-55 år elleve personer (34%) og aldersgruppen eldre enn 56 år ti personer (31%).

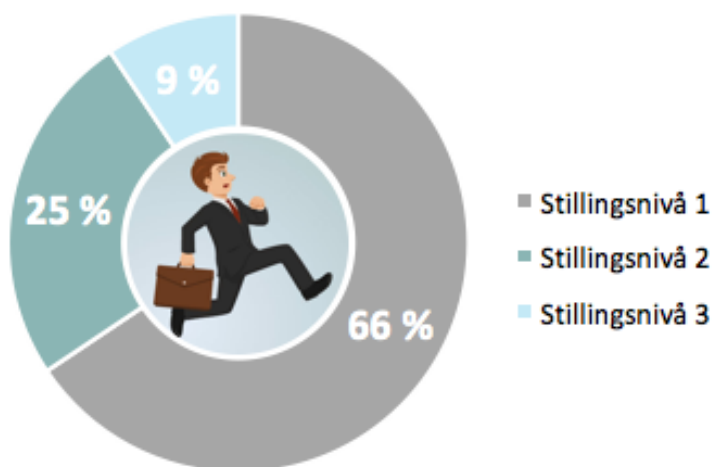
Figur 4 – Alder

I likhet med kjønnsfordelingen kan også gjennomsnittsalderen ha en sammenheng med stillingsnivå, da det tar noen år å opparbeide seg en lederstilling. Flertallet av lederne i det norske næringslivet i 2007 var i følge Halvorsen (2007) i 50 årene, og dermed er det naturligvis

også denne aldersgruppen som utfører flertallet av regnskapsmanipulasjonene. De med ledende posisjoner og stillinger i bedriftene har jo da størst mulighet til å utføre handlingen. Gjennomsnittsalderen per dags dato er muligens lavere, men i og med at studien vår omfatter saker såpass langt tilbake i tid, mener vi 2007 er en bedre målingsenhet.

Stillingsnivå

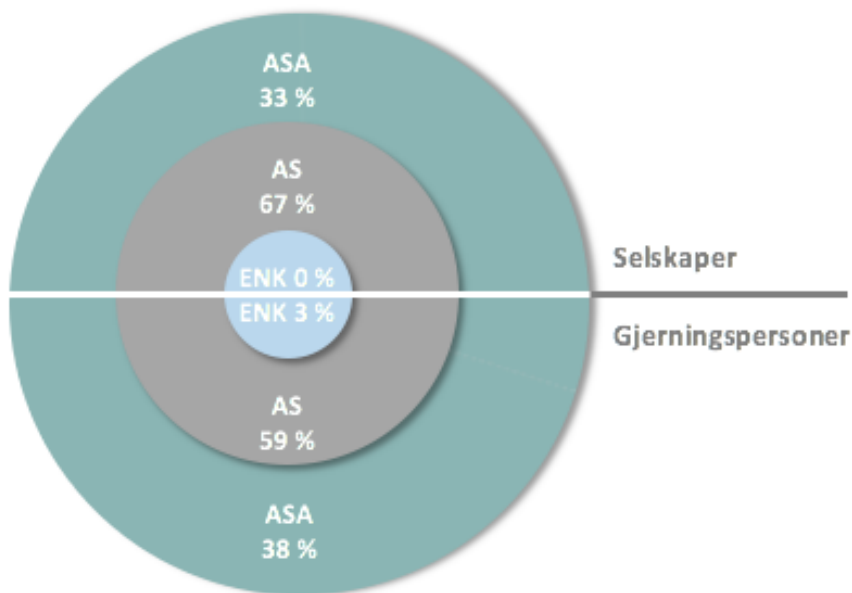
Stillingsnivået er en sentral del av denne undersøkelsen og bidrar til å øke forståelsen rundt utfallet til henholdsvis kjønn og alderen ovenfor. For å finne ut dette har vi foretatt en inndeling på tre nivå - stillingsnivå 1, 2 og 3. Øvre nivå innebærer lederposisjoner som daglig leder, styreleder/styreformann og administrerende direktør. Deretter kommer et midtre nivå med økonomisjefer og lignende, før regnskapsførere og bankansatte kommer på et tredje og siste nivå. I vårt tilfelle befant 21 personer (66%) seg på stillingsnivå 1 og åtte personer (25%) på stillingsnivå 2. Knappe tre personer (9%) var på stillingsnivå 3. Disse var heller ikke hovedpersonene i kriminaliteten, men delaktige eller medvirkere. Samtlige saker har dermed minst en person på stillingsnivå 1, foruten Global Marked AS som kun inkluderer en regnskapsfører/konsulent. Det fremkommer imidlertid av Borgarting lagmannsrett (2007) at vedkommende i Global Marked AS manipulerte regnskapet etter instruksjon fra selskapets styre og finansdirektør, og derfor ble dømt for medvirkning. Vi fant ikke tilhørende rettsavgjørelser for de andre partene, men velger på bakgrunn av ovenstående informasjon å påstå at denne saken også involverer flere parter. I bunn og grunn kan dermed alle 15 sakene knyttes til en person på øvre stillingsnivå.

Figur 5 – Stillingsnivå

Selskapsform

Videre gjaldt ti av de 15 sakene aksjeselskap (67%) og de resterende fem allmennaksjeselskap (33%). Enkeltmannsforetak var ikke representert i det hele tatt. Gjerningspersonene i de ulike sakene hadde likevel tilknytning til andre selskapsformer. En ytterligere inndeling med hensyn til dette ble dermed noe annerledes. Eieren av renholdsfirmaet i forbindelse med Nor Lines-saken var den eneste som hadde tilknytning til et enkeltmannsforetak (3%), mens hele 19 stykker (59%) hadde høye stillinger i aksjeselskap. De resterende tolv (38%) hadde en rolle i allmennaksjeselskap. Årsaken til at fordelingene blir ulike er at flere saker i hovedsak dreier seg om et aksjeselskap i et konsern. Samtidig trenger ikke enkeltmannsforetak å utarbeide årsregnskap så fremt de ikke omsetter for mer enn 50.000 kroner, har eiendeler som er verdt mer enn 20 millioner kroner eller ansatte som utgjør mer enn 20 årsverk (Altinn, 2017). På bakgrunn av dette vil kun de større virksomhetene dømmes for regnskapsmanipulasjon, mens mangfoldet av enkeltmannsforetak som foretar regnskapsmanipulasjon naturligvis vil være større enn hva studien vår får frem.

Figur 6 – Selskapsform

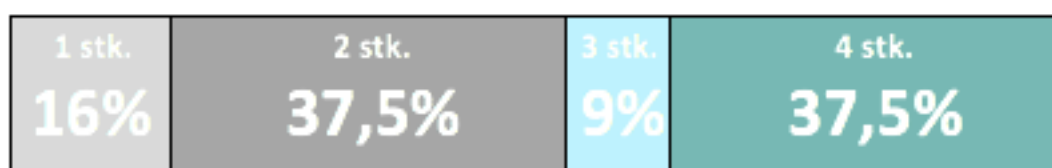
Antall personer

I tillegg til ovennevnte opplysninger har vi også tatt for oss hvor mange personer som var involvert i hver sak.

1. Y Norge og X Forvaltning 2 personer	2. Finance Credit 3 personer	3. Sponsor Service 4 personer
4. Fisk & Industri og NN-fish 2 personer	5. Paper Sea 2 personer	6. Moteklær 1 person
7. Selskap som omsetter daglig... 1 person	8. X 1 personer	9. FAST 2 personer
10. Global Market 1 person	11. Z 4 personer	12. X og Y 4 personer
13. X AS og Y Maskin 2 personer	14. Nor Lines 2 personer	15. A/B 1 person

Tabell 1 – Antall personer involvert i hver sak

I og med at vi har studert 15 saker med 32 personer (som ble domfelt), har det gjennomsnittlig vært involvert 2,1 personer i hver sak. Sakene har minst involvert en person, og maksimalt fire personer. Fem personer (16%) begikk kriminaliteten alene, tolv personer (37,5%) begikk kriminaliteten sammen med én person, tre personer (9%) var tre om det, mens tolv personer (37,5%) var fire. Mer enn halvparten av sakene utgjør altså tilfeller hvor to eller flere personer er involvert. Dette samsvarer med funnene i begge undersøkelsene til KPMG og kan skyldes faktorer som tillit og troverdighet. Kollegaer og tettere samarbeidspartnere vil bygge opp tillit og troverdighet seg i mellom gjennom perioden de har i samme virksomheten, og dermed velge å begå kriminaliteten sammen. Gjennomføringen krever også som regel mer enn en person.

Figur 7 – Antall personer involvert i hver sak

Sammenligning

Sett i forhold til gjennomgangen av KPMGs undersøkelser i kapittel 2.7 ser vi flere likheter, men også en del ulikheter. Kort oppsummert fremsto vår typiske gjerningsperson som en mann tidlig i 50 årene, med et høyt stillingsnivå i et aksjeselskap. Flertallet av gjerningspersonene opptrådte også sammen med en eller flere andre. På et overordnet nivå samsvarer dette med funnene fra undersøkelsene foretatt av KPMG. Dersom vi ser litt nærmere på det er det likevel prosentvise forskjeller.

Egenskaper	KPMGs funn fra kapittel 2.7		Våre funn
	2011-2013	2013-2015	1992-2017
Kjønn	87 % menn	79 % menn	94 % menn
Alder	76 % var mellom 36 og 55 år	69 % var mellom 36 og 55 år	56 % var mellom 36 og 55 år
Stilling	Stillingsnivå 1	Stillingsnivå 1	Stillingsnivå 1
Antall personer	To eller flere	To eller flere	To eller flere

Tabell 2 - Sammenligning

I forbindelse med gjerningspersonens kjønn har vi blant annet et høyere antall menn, men den største forskjellen ser derimot ut til å gjelde gjerningspersonens alder. Gjerningspersonens kjønn kan som nevnt tidligere ha en sammenheng med andelen av kvinner i lederposisjoner. Andelen av menn har hatt en tidvis nedgang i KPMGs undersøkelser og våre funn innebærer jo saker i en mye større tidsperiode og strekker seg helt tilbake til 1992. Til tross for mange år med likestilling er det ingen hemmelighet at andelen av kvinnelige ledere har vært mindre til lengre vi går tilbake i tid, og dermed er det naturlig at vi har en klart lavere prosentandel av kvinner. Videre kan også gjerningspersonens alder ha en sammenheng med tiden. Det blir stadig yngre personer som kommer til i ledende posisjoner, noe som kan forklare avviket i prosent. Til tross for en lavere prosentandel i aldersgruppen 36-55 år hadde vi nemlig en vesentlig høyere prosentandel for de som var eldre enn 56 år. I vår studie utgjorde denne aldersgruppen hele 31 %, mens KPMGs undersøkelse fra 2013-2015 viser tall helt nede i 8 %. Vi fant ikke tilhørende tall fra den tidligere undersøkelsen, men antar at det var noe høyere enn året etter, men fortsatt lavere enn vårt tilfelle.

Det må for øvrig også tas i betraktning at studien vår ikke representerer alle som begår regnskapsmanipulasjon, men et utvalg gjerningspersoner som har blitt domfelt etter relevante regnskapsbestemmelser. KPMG hadde et mye større og annerledes utvalg enn oss, samtidig som de baserte undersøkelsen globalt og ikke fokuserte på det norske næringsliv, noe som kan være en ytterligere årsaksfaktor til hvorfor resultatene ikke samsvarer fullt ut.

I neste underkapittel vil vi ta for oss type regnskapslovbrudd og form for manipulasjon.

4.2 Metodene som ble brukt for å manipulere resultatet

Denne delen av analysen knyttes videre opp til andre del av problemstillingen, samt kapittel 2.8 om Schilit og Perlers syv metoder for å manipulere resultatet. Se vedlegg 2 s. 73 for generell informasjon om de 15 sakene som analyseres i det følgende.

1. Y Norge AS og X Forvaltning AS

I denne saken ble regnskapslovgivningen overtrådt da selskapet inntektsførte ikke-reelle inntekter i regnskapet. Dette medførte en vesentlig bedre fremstilling enn hva som var reelt (Oslo tingrett, 2004).

Metode 2 Bokføring av fiktive inntekter

Reell leder og daglig leder i Y Norge AS og X Forvaltning AS tilsidesatte vesentlig bestemmelser om bokføring da de bokførte uriktige fakturaer, uriktige utestående fordringer og uriktig leverandørgjeld. De benyttet seg med andre ord av metode 2 om bokføring av fiktive inntekter, og hadde et formål om å øke balansen ytterligere enn hva som var reelt (Oslo tingrett, 2004). Det fremkom også i retten at seks av investorene på listen i X Forvaltning AS ikke var reelle, men oppfunnet av reell leder. Han erkjente dette under hovedforvaltningen og pekte videre ut de aktuelle investorene med totalt 64 millioner kroner som kun befant seg i hans hode. Både reell leder og daglig leder har erkjent at beløpene ikke var innbetalt, til tross for at de både var oppført og sendt inn til Regnskapsregisteret. Daglig leder hevder likevel at hun trodde disse ville innbetales i henhold til avtalene, men retten anser ikke påstanden som troverdig, da de finner det bevist at hensikten har vært å blåse opp selskapets balanse (Oslo tingrett, 2004).

2. Finance Credit AS

Omfanget av regnskapsmanipulasjonen i Finance Credit-saken var stort og betydelig. Vi vil derfor ikke gå i dybden på alle tilfellene, men fokusere på å vise til enkelte eksempler og tilhørende metoder. Regnskapene til morselskapet Finance Credit Norge ASA (Finance Credit Group AS etter 2001) i perioden 1998-2001 står sentralt i saken da de ble forfalsket i betydelig omfang. Dette blir dermed naturligvis hovedfokuset vårt. Her var det metodene om for tidlig bokføring av inntekter, bokføring av fiktive inntekter og å flytte kostnader til en senere periode som var gjeldende. Disse beskrives ytterligere i det følgende:

Metode 1 For tidlig bokføring av inntekter

Provisjonene ved kjøp av fordringer ble i årsregnskapene fra 1999-2001 inntektsført i sin helhet på kjøpstidspunktet, i stedet for å periodiseres frem til de faktisk ble innbetalt fra hver enkelt debitor. Det ble bokført kjøp av fordringer fra nærstående utenlandske selskaper med tilhørende inntektsføring av provisjon for i alt 6,4 millioner kroner, til tross for at provisjonen aldri hadde tilflytt selskapet og det dermed heller ikke forelå noen forretningsmessig begrunnelse for kjøpet. Revisor tillot dette og tok ikke initiativet til nærmere revisjonshandlinger knyttet til provisjonene. Gjeldende handlinger bidro til at det ble fremstilt et vesentlig uriktig bilde av selskapets økonomiske stilling og resultat (Oslo tingrett, 2004).

Metode 2 Bokføring av fiktive inntekter

Dette punktet er såpass stort at vi velger å foreta en ytterligere inndeling etter år for en mest mulig oversiktlig gjennomgang. Selskapet fremstilte nemlig et forvridd bilde av realiteten, da inntjeningen var langt verre enn oppgitt. I perioder hadde de til og med med betydelige underskudd som de skjulte ved en rekke transaksjoner med nærstående selskaper (selskaper som var kontrollert av vedkommende). Disse kravene hadde for øvrig liten eller ingen verdi for Finance Credit-systemet da det dreide seg om ikke-reelle eller fiktive honorarer, såkalte luftfaktureringer, som ikke samsvarte med virkelige forhold. I perioden 1998-2000 hadde selskapet et bokført overskudd hvor inntektene gjaldt transaksjoner fra nærstående selskaper. Disse luftfaktureringene hadde som et utelukkende formål å blåse opp regnskapstallene. Selskapets oppgitte inntekter og eiendeler var altså fiktive og ga et uriktig bilde av den økonomiske stillingen (Oslo tingrett, 2004).

1998: Per 31.12.1998 var resultatet før skatt oppført med 29,6 millioner kroner. Dette var imidlertid ikke reelt, og hadde flere misvisende tall som ikke stemte med virkeligheten. Deriblant inneholdt det et resultatelement i forbindelse med den såkalte Storm Elektroporteføljen som utgjorde 9,1 millioner kroner. Her hadde det kun vært forhandlinger, men ikke blitt inngått noe avtale, og administrerende direktør var kjent med at det ikke forelå noen reell inntekt eller reell fordringsmasse knyttet til dette. Likevel førte han inntektsposten i årsregnskapet og fordringsmassen i balansen med 45 millioner kroner for å gi et mer gunstig bilde av selskapets økonomiske situasjon. Dette ble av retten betraktet som fiktivt fullt ut. I tillegg utgjorde 26,4 millioner kroner transaksjoner med nærstående parter som hovedsakelig gjaldt fiktive honorar. Revisor tillot altså utilstrekkelige eller uhensiktsmessige opplysninger i resultatregnskapet, herunder registrering av salgsinntekter som hadde svært liten relasjon til

aktiviteten. Dette omfattet i 1998 hovedsakelig salgsinntekter i form av management fees. Per 31.12.1998 var salgsinntektene oppført med 46 millioner kroner, noe som var en overvurdering tilsvarende 29 millioner kroner (Oslo tingrett, 2004).

1999: Per 31.12.1999 utgjorde hele 67% av inntektene transaksjoner med nærstående parter som beskrevet innledningsvis. Dette ble ikke fremstilt i regnskapet. Salgsinntektene inkluderte for eksempel dataløsninger for 9 millioner kroner, provisjoner som ikke hadde tilflytt selskapet for ca. 6,4 millioner kroner og management fees for 5,5 millioner kroner. Samtlige til nærstående og/eller datterselskaper og uten verdi. Dette førte til at både morselskapets- og konsernets resultatregnskap per 31.12.1999 var overvurdert med minst 39 millioner kroner (Oslo tingrett, 2004).

2000 og 2001: I likhet med perioden 1998-1999 fremstilte selskapet disse årene et meget misvisende bilde av dets økonomiske stilling. Også her gjaldt en betydelig del av inntektene ikke-reelle og fiktive transaksjoner med nærstående selskaper. Salgsinntektene sto i forbindelse med dette oppført med dataløsninger og management fees for henholdsvis 24,74 millioner kroner og 5 millioner kroner. Dette tilsvarte en overvurdering av morselskapets resultatregnskap på minst 25 millioner kroner og en ytterligere overvurdering på hele 47 millioner kroner av konsernets resultatregnskap (Oslo tingrett, 2004).

Metode 4 Flytte kostnader til en senere periode

Den nest siste metoden Finance Credit-systemet tok i bruk var metoden om å flytte kostnader til en senere perioden. Dette foregikk ved at påførte kostnader ble unnlatt ført på utgiftssiden, og henger sammen med punktet nedenfor om manglende tapsføringer. Finance Credit-systemet fremla regnskaper og rapporter som viste vesentlig for høye beløp for inntjening og fordringsmasse mot eksterne kunder (kundefordringer). Hensikten var utelukkende å blåse opp resultatet og balansen var dermed ikke reell. Per 31.12.1998 var kundefordringene i konsernet oppført med henholdsvis 105,5 millioner kroner, til tross for at den faktiske verdien av fordringer mot eksterne kunder kun utgjorde rundt 51 millioner kroner. I 1999 utgjorde så mye som 59% av den totale fordringsmassen fordringer på nærstående parter som hadde svært liten eller ingen substans. De sto oppført med 335.970.820 kroner og hadde en faktisk verdi på 137 millioner kroner. Tilsvarende sto de per 31.12.2000 oppført med med 611.146.463 kr når den faktiske verdien maksimalt utgjorde 200 millioner kroner. I morselskapet var situasjonen enda verre, da kundefordringene sto oppført med hele 411.607.031 kroner og den faktiske verdien

var 0. Dette skyldtes at beløpet i sin helhet besto av en fordring på det nærstående selskapet i Finance Credit Group AS. På bakgrunn av overvurderingen av kundefordringene ble banker forledet til å vesentlig gi større lån enn hva de reelt hadde kapasitet til (Oslo tingrett, 2004).

Metode 5 Bruk av andre teknikker for å skjule kostnader eller tap

Som nevnt ovenfor har denne metoden tilknytning til metoden om å flytte kostnader til en senere periode. Hovedsakelig gikk det ut på at reelle tapsføringer ikke ble bokført, noe som anses som brudd på sammenstillingsprinsippet i rskl. § 4-1.3.

3. Sponsor Service ASA

Sponsor Service ASA fremla en uriktig og villedende selskapsinformasjon til dets bankforbindelse, og fikk på grunnlag av dette innvilget lån og kreditter tilsvarende 330 millioner kroner. Selskapsinformasjonen ga altså et feil totalbilde da både regnskaper, prognoser og budsjetter var manipulert. Regnskapet inneholdt blant annet fiktive inntekter i forbindelse med fiktive kontrakter og ble hovedsakelig manipulert etter metode 1 om for tidlig bokføring av inntekter, metode 2 om bokføring av fiktive inntekter og metode 4 om å flytte kostnader til en senere periode (Agder lagmannsrett, 2012).

Metode 1 For tidlig bokføring av inntekter

I den løpende regnskapsføringen, samt ved utarbeidelse av henholdsvis perioderegnskaper og årsregnskapet for perioden 2000-2001, inntektsførte Sponsor Service ASA kontrakter som verken var inngått eller signert. Per 31.12.2000 utgjorde minst 22 millioner kroner uriktig inntektsføring av kontrakter, og per 31.12.2001 utgjorde tilsvarende minst 55 millioner kroner. Måten den uriktige inntektsføringen foregikk på var at selskapet bokførte det totale beløpet fra sponsorene etter bruttoprinsippet i regnskapet i det de fant en sponsor, uavhengig av om det var inngått en avtale eller ikke. Det vil si at betalingsgrunnlaget fra spesifikke sponsorer ble inntektsført i sin helhet, samtidig som totalbeløpet fratrukket et fradrag for provisjon tilsvarende 20-30% ble utgiftsført. Inntektene ble dermed både bokført for tidlig og med et for høyt beløp, samtidig som utgiftene ble ført feil. Vanligvis skal kun beløpet som tilsvarer provisjonen bokføres som omsetning. Selskapet oppnådde dermed en ordning som bidro til å blåse opp omsetningstallene. Fra og med regnskapsåret 2000 ble 75% av avtalt provisjon inntektsført umiddelbart. Etter hvert førte den regnskapsmessige behandlingen av provisjonsinntektene til et vesentlig sprik mellom bokførte resultater og likviditeter. Dette ble også ytterligere forsterket da selskapet betalte inntektsskatt av regnskapsførte provisjonsinntekter før de ble realisert i

form av kontantinnbetalinger, og at en rekke ikke-reelle inntektsføringer var et faktum (Agder Lagmannsrett, 2012).

Metode 2 Bokføring av fiktive inntekter

Som følge av ovenstående informasjon må også en del av inntektene betraktes som fiktive eller delvis fiktive. Dette skyldes at selskapet bokførte kontrakter før de var inngått, altså før skriftlige kontrakter var signert. Det fremkommer av Oslo tingrett (2006) at det ved flere anledninger ble bokført høyere beløp enn hva kontraktsinngåelsen ga grunnlag for, eller bokført kontrakter som aldri var gjeldende. En rekke kontakter ble inntektsført før avtalene var formelt undertegnet, og ble dermed som regel basert på selskapets egen vurdering av validiteten. Dette førte videre til at flere inntektsførte avtaler hadde preg av “luftslott” og kom således aldri til realisering. I 2000 og 2001 tilsvarte henholdsvis 29,6 millioner kroner og 68,6 millioner kroner provisjonsinntekter det ikke var grunnlag for (Agder Lagmannsrett, 2012).

Metode 4 Flytte kostnader til en senere periode

Det ble også balanseført en del utgifter knyttet til sponsorprosjekter, hvor selskapet benyttet seg av sammenstillingsprinsippet i forbindelse med kostnadsføringen. Sammenstillingsprinsippet ble tidligere beskrevet i kapittel 2.2 og innebærer at inntektene skal resultatføres i takt med opptjeningen og at utgiftene skal kostnadsføres i samme periode som tilhørende inntekter. Vanligvis vil en sammenstilling være uproblematisk når utgiftene knyttes til inntektene. Dersom det ikke foreligger en sammenheng, må sammenstillingen derimot foretas på grunnlag av en skjønnsmessig fordeling. Foruten rene anskaffelseskostnader, balanseførte Sponsor Service i betydelig grad lønnskostnader og utviklingskostnader. Selskapet aktiverte og opprettholdt aktiverte beløp under eiendelspostene i balansen heller enn å kostnadsføre (avskrive/nedskrive) dem. De manglende avskrivningene og nedskrivningene knyttes videre i hovedsak til to forhold: underskudd (utgifter) til flere avsluttende prosjekter som ble aktivert slik at selskapet i realiteten unngikk å foreta en tapsføring, samt ulike ervervede rettigheter som ble aktivert som en formuespost med kjøpesummen i sin helhet, og ikke nedskrevet i takt med fall i markedsverdien. Førstnevnte innebærer at det i forholdsvis stor grad ble aktivert utgifter som lønn i forbindelse med avsluttende prosjekter, med en begrunnelse om at de hadde tilført selskapet varige verdier i form av goodwill, oppbygging av avdeling, kontororganisasjoner og lignende. I forbindelse med de ervervede rettighetene ble blant annet TV-rettigheter og rett til gratis avisannonser aktivert med kjøpsverdier, uten verken selvstendig vurdering eller fastsettelse av individuelle nedskrivningsplaner. Ved å ikke foreta følgende avskrivninger og

eventuelle tilhørende nedskrivninger flyttet de kostnadene til en senere periode og brøt med regnskapslovens vurderingsregler om anleggsmidler (sammenstillingsprinsippet i rskl. § 4-1.3). Samlet sett aktiverte de kostnader for hele 110 millioner kroner som enten skulle vært avskrevet eller nedskrevet. Dette medførte at årsregnskapene ble fremstilt med et vesentlig bedre resultat enn hva som var tilfellet, samtidig som balansen var klart overvurdert. Retten mener også at overtredelsene er begått under særlig skjerpene omstendigheter da regnskapsinformasjonen blant annet ble brukt overfor både långivere og investorer (Agder Lagmannsrett, 2012).

4. Fisk & Industri AS og NN-fish AS

NN-fish AS eide ved utgangen av 1996 samtlige av aksjene i Fisk & Industri AS (heretter kalt XFI). Årsregnskapene til XFI ble i perioden 1999-2000 bokført med fiktive og uriktige faktura, samtidig som det ble foretatt en rekke uriktige poster som hadde en vesentlig betydning for bedømmelsen av selskapets økonomiske stilling. Varelageret var blant annet oppgitt med en betydelig høyere verdi enn hva som var reelt - hele 3,6 millioner kroner for høyt (Hålogaland lagmannsrett, 2007). Dette er en omfattende sak med flere ulike forhold. Hovedsakelig dreier det seg om brudd på ulike bestemmelser i forbindelse med fiskerirett, men regnskapene er likevel manipulert. Vi har derfor valgt å sikte oss inn på selve regnskapsmanipulasjonen og analysere heretter. Som følge av at det ble bokført fiktive faktura og foretatt en overvurdering av varelageret vil vi videre beskrive manipulasjonen i henhold til metode 2 og 4:

Metode 2 Bokføring av fiktive inntekter

I 1999 ble det samlet sett bokført 12 fiktive og uriktige fakturaer til NN-fish AS. Fakturaene utgjorde 2.754.911 kroner og nevnte salg hadde ikke funnet sted. Det ble dermed bokført fiktive inntekter. Samme år ble det også bokført en uriktig prisjusteringsfaktura til en verdi på 272.449 kroner og foretatt en uriktig tilbakeføring av et reelt salg på 359.854 kroner. Begge i favør av NN-fish AS. Den uriktige bokføringen ble blant annet foretatt for å skjule oppståtte differanser mellom XFI og NN-fish AS som følge av at reelle salg ikke var bokført og en rekke fiktive salg var inkludert i selskapets regnskap (Hålogaland lagmannsrett, 2007).

Metode 4 Flytte kostnader til en senere periode (overvurdering av eiendeler)

I tiltalen kommer det også frem at selskapet foretok en overvurdering av selskapets varelager samme år, i årsregnskapet for 1999. Ved utgangen av 1999 var varelageret for høyt verdsatt og hadde en balanseført verdi på 9.435.211 kroner, til tross for at den virkelige verdien var rundt

3,6 millioner kroner lavere. Ettersom varelageret var overvurdert, ble årsresultatet fremstilt med et angivelig høyere beløp enn hva som var reelt. En overvurdering av varelageret medfører nemlig lavere varekostnader og gir dermed selskapet et uriktig, men høyere driftsresultat (Hålogaland lagmannsrett, 2007).

5. Paper Sea AS og Tordenskjold ASA

Paper Sea AS overtrådte blant annet regnskapslovgivningen i forbindelse med salget av skipet Forest Star i Paper Sea AS i regnskapsperioden 2001. Hensikten bak salget var å gi et bedre bilde av resultatet enn hva som var reelt (Borgarting lagmannsrett, 2012). Hovedsakelig benyttet de seg av metode 4 om å flytte kostnader til en senere periode.

Metode 4 Flytte kostnader til en senere periode

Selskapets øvrige skip, Forest Enterprise, fikk problemer med maskinen og kunne ikke settes i drift. Reparasjonsomkostninger for skipet viste seg å utgjøre mer enn 80 prosent av skipets verdi. I regnskapet for perioden 2001 var skipet balanseført uten noen form for spesielle avskrivninger, samtidig som det ikke var tatt hensyn til nedskrivninger som følge av motorhavariet. Dette ble heller ikke presisert i resultatregnskapet. På grunnlag av opplysninger om at selskapets ansvarlige hadde et ønske om å vise gode resultater, er det naturlig å anta at de utelot nedskrivningen for å minimere denne periodens kostnader (Borgarting lagmannsrett, 2012).

Skipet, Forest Star, var oppført i balansen med 15.019.334 kroner, men ble solgt for 5.000 USD i 2001 på grunn av motorhavari. Det store tapet som følge av realisasjonen er imidlertid ikke medregnet i resultatregnskapet, og regnskapet viser derfor et positivt driftsresultat på 4.458.623 kroner. Dersom selskapet hadde inkludert føringen av tapet ville det resultert i et negativt driftsresultat på om lag 4,5 millioner kroner. Som følge av manglende tapsføring og feilføring medfører dette til et uriktig bilde av regnskapet, hvor et positivt driftsresultat i utgangspunktet utgjør et underskudd. Til tross for dette viser balansen feilaktig at selskapet fremdeles har et skip til omtrent 15 millioner kroner, som egentlig ble solgt for 5.000 USD. Med andre ord er balansen i høy grad overvurdert. Lagmannsretten betrakter dette som en vesentlig regnskaps- overtredelse (Borgarting lagmannsrett, 2012).

6. Moteklær AS

X AS (heretter kalt Moteklær AS) ble blant annet tiltalt for regnskapsovertredelser, da de på grunnlag av en villedende fremstilling av selskapets økonomiske stilling fikk innvilget en forhøyelse av driftskrediten av dets bankforbindelse (Høyesterett, 1992 a). Den villedende fremstillingen skyldtes manipulasjon etter metode 1 om for tidlig bokføring av inntekter.

Metode 1 For tidlig bokføring av inntekter

I 1984 viste selskapets årsregnskap 800.000 kroner for mye i kundefordringer, samtidig som inntektene var tilsvarende for høye. Overtredelsen knyttet i hovedsak til salg av varer som det ble utstedt kreditnota for året etter. Det forelå også feil i selve regnskapsførselen, og uansett om beløpet skulle vise seg å være mindre enn herredsretten har lagt til grunn, ville det utvilsomt ha vendt et beskjedent overskudd i driftsregnskapet til et klart underskudd. Her tyder det på en for tidlig inntektsføring som igjen indikerer en manipulert kundefordring. Selskapet skal ha sørget for å bokføre inntektene før kundene fikk levert varene sine. En slik betydelig økning i kundefordringer kan også medføre et avvik mellom den operasjonelle kontantstrømmen og driftsresultatet. Herredsretten anser overtredelsen som noe mindre alvorlig i forhold til resten av tiltalen, men mener likevel at metoden ble likevel anvendt for å gi et villedende bilde av resultatet (Høyesterett, 1992 a).

7. Selskap som omsetter dagligvarer, oljeprodukter og bygningsartikler

I denne saken ble selskapets omsetning blåst opp og/eller opprettholdt ved anvendelse av metode 2 om bokføring av fiktive inntekter

Metode 2 Bokføring av fiktive inntekter

Selskapet skal ha bokført ikke reelle inntekter i årsregnskapet ved å utstede fiktive fakturaer til samtlige forretningskunder, hvorav alle var næringsdrivende. I tidsperioden mellom 1981-1988 ble det utferdiget 197 fiktive fakturaer, og i flere tilfeller hadde ikke fakturaene grunnlag i varekjøp av forretningen. Dette medførte både fordeler til forretningskundene og eieren selv. Regnskapene i tiltaleperioden ble manipulert ved hjelp av ikke-reelle inntekter og medførte en økning eller opprettholdelse av omsetningen i selskapet. På grunnlag av dette ga selskapet uttrykk for et misvisende bilde av den økonomiske situasjonen (Høyesterett, 1992 b).

8. X AS

Kriminaliteten ble blant annet gjennomført ved utstedelse av fiktive fakturaer samt overfakturering (Høyesterett, 1994). Med andre ord benyttet X AS seg av metode 2 om bokføring av fiktive inntekter.

Metode 2 Bokføring av fiktive inntekter

I tidsperioden fra 1982 til 1989 ble det utstedt over 1.750 fakturaer til Oslo kommune med et svindlende beløp på hele 4.271.541 kroner. Omtrent 372 av fakturaene var ikke reelle. Det var altså snakk om fiktive fakturaer, noe som så fremt innebærer at de overhodet ikke hadde noen dekning i verken leverte varer eller utførte tjenester. I tillegg omhandler saken 297 tilfeller hvor daglig leder utferdiget overfakturering på henholdsvis 1.771.863 kroner (Høyesterett, 1994).

Daglig leder er også domfelt for vesentlige regnskapsforgåelser i forbindelse med saken, da han utelot en omsetningsverdi på 2.178.609 kroner i resultatregnskapet. Dette betraktes blant annet som brudd på periodiseringsprinsippet (Høyesterett, 1994).

9. Fast Search & Transfer ASA

Denne saken omhandler uriktig inntektsføring som medførte et uriktig og misvisende bilde av selskapets omsetning og verdi. Fast Search & Transfer ASA (heretter kalt FAST) benyttet seg med andre ord av metode 2 og bokførte fiktive inntekter (Oslo tingrett, 2014).

Metode 2 Bokføring av fiktive inntekter

De to tiltalte i saken manipulerte årsregnskapet for 2006 ved å inntektsføre ikke-reelle inntekter på til sammen 82 millioner kroner. Den uriktige inntektsføringen stammer fra et ikke-reelt salg som hadde tilknytning til lisensavgiften med det australske teleselskapet Telstra i desember 2006. Den daværende administrative direktøren i FAST skal til tross for dette ha presentert det omstridte beløpet som en inntekt med tilsvarende fordring i FAST sitt konsernregnskap. Det forelå som nevnt ovenfor ikke noe grunnlag som indikerte at selskapet hadde rett på en slik inntektsføring, ikke engang da konsernregnskapet ble fremlagt av styret eller godkjent av generalforsamlingen i 2017. De saksdømte argumenterte for at det eksisterte et salg, men ifølge Økokrim var det ikke helt overbevisende. Det kommer tydelig frem at salget aldri har vært fullbyrdet, og at motivet hovedsakelig handlet om å fremstille en positiv omsetning og et bedre resultat. Ettersom omsetningen og resultatet ga et bedre bilde enn i realiteten, påvirket dette

også aksjekursen i en positiv retning. I tillegg oppnådde konsernet en oppfatning av en jevn og stadig voksende salgskurve i markedet. Inntektene betraktes som fiktive da det ikke forelå et reelt salg. Markedsmanipulasjonen ble for øvrig gjennomført ved fakturering av en fiktiv faktura tilsvarende 29,5 millioner kroner. Konsekvensen av dette innebar så fremt at kontantstrømmen og soliditeten i selskapet fremsto som mye bedre. I utgangspunktet ville FAST hatt et negativt driftsresultat ved utgangen av 2006, da årsregnskapet ville hatt en opprinnelig verdi på minus 29.071.000 USD. Som følge av den uriktige inntektsføringen gikk selskapet derimot ut med et positivt driftsresultat tilsvarende 2.454.000 USD, noe som altså ikke samsvarte med virkeligheten (Oslo tingrett, 2014).

10. Global Market AS

Saken omhandler en korrigerende av en reell transaksjon i selskapet med en hensikt om å skjule et aksjekjøp som ble utført høsten 2003. I hovedsak benyttet selskapet seg av metode 3 om å øke inntekten med engangsgevinster. Regnskapsmanipulasjonen førte til et misvisende resultat og fremstilte eiendeler og verdier som selskapet i utgangspunktet ikke hadde (Borgarting lagmannsrett, 2007).

Metode 3 Øke inntekten med engangsgevinster

Global Market AS korrigerende en tidligere bokføring og skjulte dermed en reell transaksjon. Transaksjonen var hovedsakelig tilknyttet et aksjekjøp høsten 2003, hvor selskapet fremsto som kjøper, mens gründerne av selskapene var selgere. Selskapet solgte aksjene til medlemmer og oppnådde som følge av dette en gevinst på 46.294.695 kroner. På et senere tidspunkt, i et posteringsbilag datert 31.12.03/27.04.04, kommer det tydelig frem at det er foretatt en endring av bokføringen. Etter den nye korrigerende er aksjekjøpet omgjort til kjøp av goodwill og bonus/honorarer, samtidig som det skjedde en endring i den tilhørende bokføringen. Goodwill ble etter en avskrivning oppført på balansen med en verdi rundt 12 millioner kroner, samtidig som bonusen/honorarene ble utgiftsført med et beløp på 6 millioner kroner. Ved å omklassifisere ulike balanseposter oppnådde selskapet en høyere driftsinntekt. Endringen ble videre kamuflert ved utarbeidelse av fiktive avtaler mellom gründerne og selskapet, angivelig om "salg av forretningside". Dette betraktes i følge Borgarting lagmannsrett (2007) som ren regnskapsmanipulasjon, i og med at korrigerende underbygger det virkelige aksjekjøpet slik at det oppsto en feilaktig oppfatning av regnskapet. Regnskapet ble pyntet på og viste et bedre bilde enn hva som var realiteten, samtidig som balansen viste eiendeler og verdier som selskapet

aldri hadde hatt. Korrigeringen gjorde aksjekjøpet mindre synlig og den opprinnelige transaksjonen ble dermed vesentlig vanskeligere å avdekke (Borgarting lagmannsrett, 2007).

11. Z ASA

I motsetning til de øvrige sakene som ønsket å blåse opp inntektene, hadde Z ASA et formål om å oppnå et høyere netto underskudd. Dette ble til dels gjennomført ved å bokføre fiktive kostnader i årsregnskapet. Tilskuddsordningen angående fergedriften fra 1990 innebar nemlig at det ble utdelt tilskudd basert på tidligere årsregnskap og budsjett for det kommende år (Hålogaland lagmannsrett, 2005). Selskapet fikk med andre ord dekket underskuddene fra de innsendte regnskaper og benyttet seg dermed av metode 7 for å flytte fremtidige kostnader til inneværende periode.

Metode 7 Flytte fremtidige kostnader til en tidligere periode

Regnskapene for tidsperioden 1993 til 2002 var fiksert og ga i utgangspunktet et misvisende grunnlag for beregning av tilskuddet. Årsregnskapene viste et høyere netto underskudd enn hva som var reelt, noe som skyldtes en oppblåsing av utgiftspostene og en tilsvarende reduksjon i inntektspostene. De fiktive endringene i selskapet ble utført i samarbeid med selskapets administrerende direktør og økonomisjef. I regnskapene som ble manipulert, besto de fiktive endringene blant annet av økte drivstoffkostnader. Øvrige poster som assurance, drivstofforbruk og mannskapskostnader ble også justert. Disse postene utgjorde en del av forhandlingsgrunnlaget som ble fremlagt til staten og fylkeskommunen i forbindelse med tilskudd til selskapets drift. Feilrapporteringen har altså hatt en hensikt om å forføre både staten og kommunen til å utbetale et høyere tilskudd til selskapet enn de egentlig hadde grunnlag for. I tilskuddsperioden 1992-1995 økte beløpet fra 14 millioner kroner til nærmere 17 millioner kroner i året. Tilsvarende økte tilskuddsbeløpet i 1996-1998 fra 7 millioner kroner per år til henholdsvis 10 og 11 millioner kroner i 1999 og 2000. Året etter (året før de ble avslørt) var tilskuddet derimot redusert tilbake til 7 millioner kroner (Hålogaland lagmannsrett, 2005).

12. Børsnotert selskap X ASA og konsernets datterselskap Y AS

Dette er en omfattende sak som både omhandler grov korrupsjon, regnskapsmanipulasjon, fiktive fakturaer og merverdiavgift (Hålogaland lagmannsrett, 2008). For å belyse metodene for manipulasjon vil vi naturligvis kun fokusere på den delen som omhandler dette. X ASA og Y AS benyttet seg i hovedsak av metode 2, bokføring av fiktive inntekter.

Metode 2 Bokføring av fiktive inntekter

Tiltalen bygger på fiktiv bokføring av to fakturaer i 2005. Fakturaene var fiktive og gjaldt en kombinert bo- og hestetilhenger til en verdi av 1.375.000 kroner. Konserndirektør i X ASA bestilte tilhengeren av E AS, men oppførte Z AS som mottaker, da planen var at tilhengeren skulle overleveres til direktøren som privatperson. I den forbindelse utstedte daglig leder i Z AS to fakturaer på henholdsvis 262.500 kroner og 134.375 kroner. Disse ble merket som “Brakkerigg i henhold til avtale” og “Ekstraarbeider slaggsenger”. I realiteten var det derimot ingen avtale knyttet til brakkerigg, og sistnevnte hadde heller aldri funnet sted. Den uriktige regnskapsføringen anses dermed som fiktiv som følge av det verken forelå skriftlige kontrakter eller avtaler med et økonomisk innhold. Transaksjonen hadde med andre ord ingen økonomisk substans og motparten hadde heller ingen betalingsforpliktelse, noe som strider med transaksjonsprinsippet og representerer en form for manipulasjon (Hålogaland lagmannsrett, 2005).

13. X AS og Y Maskin AS

Saken omfatter hovedsakelig X AS og gjelder en overvurdering av varelagerets verdi ved regnskapsoppgjøret i 1988. Regnskapet ble med andre ord manipulert ved bruk av metode 4, da kostnader ble utsatt til en senere periode. Manipulasjonen førte videre til at virksomhetens medkontrahenter fikk et uriktig og misvisende bilde av selskapets økonomiske situasjon (Høyesterett, 1992 c).

Metode 4 Flytte kostnader til en senere periode

Opplysninger om varelagerbeholdningen tyder på at verdien var verdsatt med et høyere beløp enn det var grunnlag for. Beløpets størrelse berodde seg til å være hele 5 millioner kroner for mye og de domfelte hadde i følge Høyesteretten (1992 c) handlet uaktsomt på vegne av dette. Varelageret betraktes som en vesentlig post i regnskapet, og dersom denne posten manipuleres vil selskapet få et uriktig bilde av den økonomiske situasjonen. Dette vil videre ha negative konsekvenser for blant annet kreditorer og långivere som foretar vurderinger av mulige avtaler basert på et ikke-reelt grunnlag.

En korrigerende av årsoppgjøret for 1988 med riktig varelagervurdering viste en negativ egenkapital på rundt 10 millioner kroner. Det uriktige regnskapet viste derimot en positiv egenkapital på rundt 5,4 millioner kroner. Kort oppsummert ble det manipulert kostnader i strekning av at varebeholdningen ble overvurdert og varekostnaden redusert. En redusert

varekostnad medfører videre et høyere driftsresultat og en uriktig og villedende fremstilling av selskapets økonomiske stilling, da tallene strider med realiteten (Høyesterett, 1992 c).

14. Nor Lines AS

Distriktssjefen i Nor Lines AS bokførte fiktive kostnader og manipulerte hovedsakelig regnskapene ved overfakturering (metode 7). Dette ble imidlertid forsøkt dekket over ved hjelp av en ytterligere manipulering av bokføringen og den løpende resultatrapporteringen (Gulating lagmannsrett, 2011). Eieren av renholdsfirmaet Renholdsservice bokførte blant annet fiktive fakturaer til Nor Lines AS pålydende et lavere beløp (metode 2) og utsatte flere kostnader til en senere periode (metode 4).

Metode 2 Bokføring av fiktive inntekter

I perioden september 2007 til april 2008 utferdiget distriktssjefen i Nor Lines AS fiktive faktura som ble bokført eller oppbevart for bokføring. Dette ble gjort med et formål om å manipulere bokføringen, den innberetningspliktige omsetningen og merverdiavgiftsgrunnlaget. Teknikken som ble benyttet var periodisering av alt for høye og uriktige inntektsavsetninger. Hovedformålet var, som nevnt innledningsvis, å skjule resultateffekten av den ulovlige overfaktureringen som ble tillatt fra renholdsfirmaet. I samme periode unnlot eieren av renholdsfirmaet å bokføre både inngående og utgående faktura. Sistnevnte gjaldt 111 utgående faktura tilsvarende en sum på nærmere 6 millioner kroner. Det ble også utstedt minst 18 fiktive faktura, deriblant fakturaene til Nor Lines AS (Gulating lagmannsrett, 2011).

Metode 4 Flytte kostnader til en senere periode

Distriktssjefen i Nor Lines AS utsatte også enkelte kostnader i samme periode som beskrevet ovenfor.

Metode 7 Flytte fremtidige kostnader til en tidligere periode

Som nevnt ovenfor, ble det i perioden januar – oktober 2008 utstedt en rekke fakturaer fra Renholdsservice til Nor Lines AS for arbeid som helt eller delvis ikke var utført og/eller overpriset. Disse ble mottatt, anvist og attestert, og totalt 5,1 millioner kroner ble betalt til renholdsfirmaet. Minst 3 millioner kroner av disse var fiktive og hadde tilknytning til tjenester som ikke var utført. Dette medførte et tilsvarende tap for Nor Lines AS og det ble dermed bokført fiktive kostnader i regnskapet (Gulating lagmannsrett, 2011).

15. A AS/B AS

Den domfelte i A AS/B AS bokførte i følge Frostating lagmannsrett (2006) fiktive inntekter og økte inntekten med engangsgevinster for å mislede banken om selskapets økonomiske stilling.

Metode 2 Bokføring av fiktive inntekter

Det fremkom av Frostating lagmannsrett (2006) at den daværende medeieren i A AS/B AS fremla uriktige fakturaer i en rekke kvartalsvise rapporteringer i tidsperioden 30. september 2002 til 31. mars 2003. Salgsinntektene ble blant annet oppgitt med henholdsvis 1.664.038 kroner, 1.540.524 kroner og 1.696.064 kroner for mye. I tillegg skal han ha oppgitt uriktige salgsinntekter på 1.534.494 kroner ved å inntektsføre fakturaer på 1.176.799 kroner fra Pan Fish og 357.696 kroner fra Ålesund Fisk AS. De oppgitte salgsinntektene anses ikke som reelle, da salgene i seg selv var fiktive og i utgangspunktet aldri skulle vært bokført. Den utstedte fakturaen til Pan Fish gjaldt et mulig salg, som umiddelbart ble avkreftet. Naturlig regnskapsføring ville dermed vært en umiddelbar kreditering. Det som derimot skjedde var at medeieren av selskapet selv forfalsket signeringen på mottakerens vegne i fraktbrevet tilsendt Pan Fish. I realiteten eksisterte det aldri noe fraktbrev og det ble heller aldri inngått en avtale med vedkommende (Frostating lagmannsrett, 2006).

I regnskapets siste utgave var også kundefordringene oppført til en verdi på 5.080.730 kroner. Foruten fordringer på Nikka Traders Inc og Aqua Supply AS var halvårsregnskapet medregnet en fordring på 444.535 kroner knyttet til Sol-Bac. Selskapet utstedte nok en faktura i forbindelse med en avtale som aldri kom i stand. Denne gang skyldtes det imidlertid at kvaliteten på det tilsendte partiet ble avvist. Det ble likevel ikke foretatt en kreditering av fakturaen, og Frostating lagmannsrett (2006) slår fast at dette skyldtes et formål om å øke volumet på kundefordringen slik at kreditverdige ble ytterligere styrket. Kundefordringene ble i følge lagmannsrettens vurdering verdsatt med 1.664.038 kroner for mye den 30.09.02, 1.296.081 kroner for mye ved utgangen av 2002 og 1.696.064 kroner for mye per 31.03.03 (Frostating lagmannsrett, 2006).

Metode 3 Øke inntekten med engangsgevinster

I tillegg fant lagmannsretten det bevist at en kundefordring på Z tilsvarende 5 millioner kroner ble omgjort til eiendelsposten goodwill. Omklassifisering av balansepostene ble utført i mai 2002. Årsaken til omklassifiseringen var således å blåse opp selskapets verdier, slik at selskapet fremstilte et bedre bilde av den økonomiske stillingen utad (Frostating lagmannsrett, 2006).

Sammenligning

Metodene som ble benyttet for å manipulere resultatet kan som nevnt i kapittel 2.8 hovedsakelig inndeles etter hvorvidt formålet var å øke eller redusere resultatet. Metode 1-5 faller videre under førstnevnte, mens metode 6 og 7 inngår i sistnevnte. Dette gir oss følgende tabell:

Påvirkning på resultatet	Schilit og Perlers syv metoder for manipulering	Metoder benyttet i sakene
Økning	1 For tidlig bokføring av inntekter	2. Finance Credit AS 3. Sponsor Service ASA 6. Moteklær AS
	2 Bokføring av fiktive inntekter	1. Y Norge AS og X Forvaltning AS 2. Finance Credit AS 3. Sponsor Service ASA 4. Fisk & Industri AS og NN-fish AS 7. Selskap som omsetter dagligvarer, oljeprodukter og bygningsartikler 8. X AS 9. Fast Search & Transfer ASA 12. Børnotert selskap X ASA og konsernets datterselskap Y AS 14. Nor Lines AS 15. A AS og B AS
	3 Øke inntekten med engangsgevinster	10. Global Market AS 15. A AS/B AS
	4 Flytte kostnader i inneværende periode til en senere periode	2. Finance Credit 3. Sponsor Service 4. Fisk & Industri AS og NN-fish AS 5. Paper Sea AS og Tordenskjold ASA 13. X AS og Y Maskin AS 14. Nor Lines AS
	5 Bruk av andre teknikker for å skjule kostnader eller tap	2. Finance Credit
Reduksjon	6 Flytte inntekter i inneværende periode til en senere periode	
	7 Flytte fremtidige kostnader til en tidligere periode	11. Z ASA 14. Nor Lines AS

Tabell 3 – Metoder for manipulering benyttet i sakene

Tabellen viser at samtlige av Schilit og Perlens syv metoder var representert i de ulike sakene, med unntak av metode 6 om å flytte inntekter i inneværende periode til en senere periode. Til tross for at vi ikke konkret klarte å avdekke denne metoden, er det likevel sannsynlig at den ble benyttet på et eller annet tidspunkt i sak 11 om Z ASA eller 14 om Nor Lines AS, hvor regnskapet ble manipulert for å redusere resultatet. Tabellen viser også at manipulasjonen som oftest forekommer i form av feil inntektsføring, etterfulgt av reduksjon i kostnader i form av overvurdering av driftsmidlers regnskapsmessige verdier. Metode 2 om bokføring av fiktive inntekter forekommer i hele ti av 15 saker, mens metode 4 om å flytte kostnader til en senere periode var gjeldende i totalt seks saker.

Det fremkom også i dokumentanalysen at gjerningspersonene ofte kombinerer flere metoder, både for å forsterke en eventuell økning av resultatet, eller for å skjule en reduksjon. Finance Credit AS, Sponsor Service ASA, NN-fish AS og Nor Lines AS kombinerte blant annet de to mest brukte metodene, metode 2 bokføring av fiktive inntekter og metode 4 om å flytte kostnader til en senere periode.

Nor Lines AS faller imidlertid også inn under kategorien om å kombinere metoder for å dekke over en reduksjon, da ovennevnte metoder ble tatt i bruk for å dekke over metode 7 i forbindelse med en bokføring av fiktive kostnader.

Foruten dette viste analysen også flere eksempler hvor selve regnskapsmanipulasjonen ble benyttet for å skjule en annen form for økonomisk kriminalitet. Over halvparten av sakene omhandlet faktisk følgende forhold. I sak 10 om Global Market AS og sak 12 om X ASA og Y AS fremkom det blant annet at begge virksomhetene hadde tatt i bruk manipulerings-metoder for å skjule en underliggende ulovlig handling. Global Marked AS hadde i den forbindelse utarbeidet avtaler som ikke viste seg å være reelle, mens X ASA og Y AS dekket over handlingen ved å utstede fiktive fakturaer og avtaler som ble medregnet i selskapets regnskap.

4.3 Incentivene som var avgjørende for gjennomføringen

Siste del av analysen tar for seg hvilke incentiver som var avgjørende for gjennomføringen, og skal i hovedsak knyttes opp mot teorien om kontraktsbaserte og markedsbaserte incentiver. Datamaterialet var før øvrig ikke tilstrekkelig til å kunne foreta en komplett inndeling deretter. Vi starter derfor med en noe annerledes kategorisering, før vi avslutningsvis plasserer så mange saker som datamaterialet tillater etter kontraktsbaserte og markedsbaserte incentiver.

Som nevnt under kapittel 1.2 fremkommer det av Kuvaa (2005) at incentivene som ligger til grunn bak en regnskapsmanipulasjon som regel er egeninteresse i og utenfor organisasjonen – egen økonomisk vinning eller økonomisk vinning for bedriften. Første inndeling tar dermed utgangspunkt i en overordnet kategorisering etter hvorvidt manipulasjonen var drevet av et ønske om egen vinning eller vinning for bedriften. Dette gir oss følgende tabell:

Egen vinning	Vinning for bedriften
1. Y Norge AS og X Forvaltning AS	2. Finance Credit AS
8. X AS	3. Sponsor Service ASA
12. Børsnotert selskap X ASA og konsernets datterselskap Y AS	4. Fisk & Industri AS og NN-fish AS
	5. Paper Sea AS og Tordenskjold ASA
14. Nor Lines AS	6. Moteklær AS
	7. Selskap som omsetter dagligvarer, oljeprodukter og bygningsartikler
	9. Fast Search & Transfer ASA
	10. Global Market AS
	11. Z ASA
	13. X AS og Y Maskin AS
	15. A AS/B AS

Tabell 4 – Type vinning

Samtlige saker kunne plasseres i denne tabellen. Det må likevel tas et forbehold her, da vurderingen er basert på vår oppfatning av datamaterialet og dermed ikke kan tas for gitt. I tillegg vil det faktiske skillet mellom egen vinning og vinning for bedriften være noe uklart. Flertallet av sakene havnet under kategorien vinning for bedriften, men disse sakene vil likevel være tilknyttet et ønske om egen vinning. Dette skyldes ulike forhold. Det fremkom blant annet i rettsavgjørelsene at flere av gjerningspersonene hadde vært med å bygget virksomheten opp fra begynnelsen av. De vil dermed ha en følelsesmessig tilknytning til virksomheten, noe som kan medføre sterke ønsker om solide overskudd. Samtidig hadde de fleste gjerningspersonene ledende posisjoner i virksomheten, noe som innebærer at de selv vil få fordel av en vinning for bedriften. Til tross for en ulik inndeling, kan det derfor sies at samtlige av de domfelte i bunn og grunn har handlet etter egeninteresse for å berike seg selv. Graden av egeninteressen vil derimot variere. For å få et bedre skille og tydeligere bilde av insentivene velger vi derfor å foreta en ytterligere inndeling etter de to settene av insentiver som ble presentert ut fra positiv regnskapsteori i kapittel 2.9:

	Kontraktbaserte insentiver	Markedsbaserte insentiver
Egen vinning	1. Y Norge AS og X Forvaltning AS	
Vinning for bedriften	2. Finance Credit AS	9. Fast Search & Transfer ASA
	3. Sponsor Service ASA	
	4. Fisk & Industri AS og NN-fish AS	
	5. Paper Sea AS og Tordenskjold ASA	
	6. Moteklær AS	
	11. Z ASA	
	15. A AS/B AS	

Tabell 5 – Type insentiv

Tabellen ovenfor viser at flertallet av selskapene som manipulerte regnskapet for å oppnå vinning for bedriften kan knyttes til kontraktsbaserte insentiver. Dette bekrefter antakelsene ovenfor og kan ha en sammenheng med gjerningspersonenes stillingsnivå, da stillinger på høyere nivå ofte medfører en form for bonuskontrakter. Det vil si at gjerningspersonene selv får utbetalt mer bonus ved å manipulere regnskapet for å øke bedriftens resultater. På den måten oppnår de egen vinning som følge av et overordnet formål om å oppnå vinning for bedriften. Et eksempel som kan trekkes frem her er Sponsor Service ASA som fremstilte årsresultatet med et overskudd på over 30 millioner kroner, når det virkelige resultatet var av negativ verdi. Til tross for at hovedformålet var å oppnå vinning for bedriften, medførte manipulasjonen at gjerningspersonene fikk uberettigede bonuser og utbytte basert på det regulerte grunnlaget. Vi vil derfor anta at flere aksjonærer i bunn og grunn hadde insentiver for å begå handlingen slik at de selv fikk utbetalt høyere bonus og utbytte. Øverste leder i selskapet hadde også resultatbasert lønn, noe som forsterker sammenhengen mellom økonomisk vinning for bedriften og kontraktsbaserte insentiver. Dette var også tilfellet i flere av de andre sakene.

Når det gjelder markedsbaserte insentiver klarte vi kun å finne et tydelig eksempel på dette. De eneste rettsavgjørelsene som beskriver denne typen insentiv er referatene fra Fast Search & Transfer-saken. Fast Search & Transfer ASA var et børsnotert selskap med en suksessfull fortid og hadde i flere år hatt imponerende rapporteringer av både vekst og salgstall. Når de da opplevde et underskudd og en fallende aksjekurs anså de det som nødvendig å manipulere regnskapstallene for å opprettholde sitt gode rykte for daværende og potensielle investorer. Selskapets administrerende direktør og salgsdirektør benyttet seg i den anledning av aggressiv inntektsføring, såkalt target accounting, for å oppnå et driftsresultat ved utgangen av 2006 som svarte til markedets forventninger.

Vi har som sagt ikke tilstrekkelig informasjon til å plassere de resterende seks sakene i disse kategoriene og kan derfor verken vurdere om de har tilknytning til kontraktsbaserte eller markedsbaserte insentiver, eller om insentivene har vært av helt andre forhold. I og med at åtte av sakene allerede er plassert i kategorien kontraktsbaserte insentiver, vil imidlertid utfallet av de resterende sakene ikke kunne påvirke konklusjonen vår. Vi antar derfor med rimelig sikkerhet at kontraktsbaserte insentiver dominerer i vår studie.

5 Oppsummering og konklusjon

5.1 Oppsummering

Problemstillingen vår er:

Hvem står bak manipulasjonen, hva har de gjort og hvorfor gjorde de det?

Vi startet med å beskrive begrepet regnskapsmanipulasjon og presentere generell teori innenfor emnet, før vi tok utgangspunkt i de tre aspektene ved problemstillingen og gjennomgikk tilhørende teori. Hensikten med dette var å danne et teoretisk fundament for forståelsen og den videre analysen.

For å besvare problemstillingen foretok vi deretter en systematisk gjennomgang av innholdet i 15 rettsavgjørelser med 32 domfelte ved hjelp av kvalitativ dokumentanalyse. I den sammenheng studerte vi kjennetegn ved de domfelte, metoder for manipulasjon av resultatet og avgjørende insentiver. Dette bidro til å øke forståelsen rundt hva som oftest forekommer og ser ut til å være gjeldende i norsk næringsliv. Videre presenterte vi funnene ved å sette empirien opp mot det tidligere presenterte rammeverket.

Kort oppsummert bekreftet analysen allerede eksisterende teori og antakelser, da funnene i betydelig grad samsvarte med dette. På et overordnet nivå ble regnskapsmanipulasjonen foretatt av toppledelsen ved å øke resultatet og drevet av et ønske om økonomisk vinning.

5.2 Konklusjon

Formålet med denne studien har vært å øke forståelsen rundt regnskapsmanipulasjon ved å forklare hvordan og hvorfor regnskapsmanipulasjon forekommer i norsk næringsliv, samt å beskrive gjerningspersonene bak.

Vi oppdaget tidlig at regnskapsmanipulasjon er et sammensatt og komplekst fenomen som svekker regnskapsfunksjonens redelighet som helhet. Det har også stadig dukket opp større eller mindre eksempler på at manipulasjonen representerer et betydelig samfunnsproblem som koster ofrene, bedriftene og samfunnet dyrt.

Datamaterialet ga et innblikk i hvordan feil og ufullstendig regnskapsinformasjon har villedet regnskapsbrukere til å ta beslutninger som har resultert i store økonomiske tap. Vi har både hatt saker hvor banker har innvilget store lån eller økt driftskreditter det reelt sett ikke har vært grunnlag for, og sett hvordan investorer har satset penger på bedrifter som egentlig har vært på konkursranden. Dette poengterer viktigheten av å stille seg kritisk til regnskapsinformasjon. I tillegg hadde vi også flere eksempler på rettsavgjørelser hvor gjerningspersonene kombinerte ulike metoder for manipulasjon for å dekke over andre forhold. Det poengterer også hvordan regnskapsmanipulasjon kan benyttes som en kilde til grovere typer økonomisk kriminalitet.

Den typiske gjerningspersonen fremsto som en 51 år gammel mann en makt- og tillitsposisjon i form av en ledende stilling eller finansrelatert rolle. Flere gjerningspersoner hadde også vært med å bygget selskapet opp fra grunnen av, og samarbeidet med én eller flere andre. Samtlige saker involverte en person på stillingsnivå 1 og det var naturligvis flere tilfeller med samarbeid mellom daglige ledere og regnskapsførere eller revisorer. Stillingsnivået var også en sentral faktor som var avgjørende for utfallet av gjerningspersonens kjønn og alder. De domfelte hadde i flest tilfeller tilknytning til større virksomheter som aksjeselskap, etterfulgt av allmennaksjeselskap. Dette skyldes for øvrig at mangfoldet av enkeltmannsforetak ikke trenger å utarbeide årsregnskap og derfor vanskeligere dømmes for denne typen kriminalitet.

Videre ble sakene inndelt i to overordnede grupper for metoder etter hvorvidt formålet var å øke eller redusere resultatet. Førstnevnte kategori utmerket seg og inneholdt hele 13 saker. De resterende to sakene hadde som hovedformål å redusere resultatet, men forsøkte å skjule forholdet gjennom metoder som førte til et økt resultat. Funnene viste også at nesten samtlige av Schilit og Perlens syv metoder var representert i de ulike sakene. Vi fant ikke et konkret tilfelle hvor metode 6 om å flytte inntekter til en senere periode ble benyttet, men mener likevel det er sannsynlig at den på et eller annet tidspunkt ble benyttet i sakene hvor regnskapet ble manipulert for å redusere resultatet. Metoden om å bokføre fiktive inntekter for å øke resultatet dominerte vesentlig. Deretter fulgte metoden om å flytte kostnader til en senere periode. Begge disse metodene blåste opp inntektene og medførte en uriktig og villedende fremstilling av bedriftens regnskap til regnskapsbrukerne. Dette fikk dermed store konsekvenser for både bankforbindelser og investorer da de skulle utstede lån, øke driftskreditten eller investere. Incentivene i forbindelse med gjennomføringen viste seg å være sammenfallende med det åpenbare – økonomisk vinning, enten for seg selv eller for bedriften. Funnene viste at et klart flertall av gjerningspersonene manipulerte regnskapet for å oppnå økonomisk vinning for

bedriften. Det faktiske skillet til egen vinning er derimot ikke like klart. Dette skyldes blant annet at nesten samtlige saker som falt under vinning for bedriften kan knyttes til kontraktsbaserte insentiver og resultatbaserte avlønninger. Gjerningspersonene hadde i hovedsak posisjoner på øvre stillingsnivå, noe som ofte medfører en form for bonuskontrakter. Når de da manipulerer regnskapet for å øke bedriftens resultater, oppnår de selv en fordel i form av utbetalt bonus. På sett og vis drives derfor også disse av et ønske om egen vinning.

Til tross for at det var en typisk gjerningsperson, en metode for manipulasjon av resultatet og ett sett av insentiver som gikk igjen og antas å være gjeldende, var det likevel interessant å se variasjon og likhetstrekk mellom de ulike kategoriene. Det er også viktig å understreke at insentivene og forklaringsvariablene i forhold til regnskapsmanipulasjonen har vært utfordrende å identifisere.

5.2.1 Avsluttende refleksjoner og forslag til videre forskning

Denne studien har tatt for seg 15 rettsavgjørelser og studert de med hensyn til kjennetegn ved gjerningspersonene, metoder for manipulasjon og avgjørende insentiver. Mangfoldet av saker har vært for stort til å gå i dybden på samtlige på den måten det hadde vært ønskelig for å oppnå bredde i forståelsen, til tross for at det har vært tilstrekkelig for å kunne belyse problemstillingen. Dette kan dermed begrense validiteten. Når det gjelder studiens reliabilitet mener vi fortsatt at andre vil ha mulighet til å gjennomføre tilsvarende forskning og oppnå samme resultat ved å benytte seg av samme datamateriale. Vi har henvist til de enkelte referatene hentet fra Lovdata, og sakene er systematisk studert etter studiens tre aspekter.

I en eventuell videre forskning kunne det vært hensiktsmessig å begrense seg til et forskningsspørsmål eller et mindre antall saker, og benyttet seg av et mer omfattende datamateriale. Det ville gitt mulighet til å gå ytterligere i dybden for å se de ulike detaljene klarere, samt gitt dypere forståelse av emnet. Det kunne også vært et alternativ å belyse emnet med utgangspunkt i en annen kategorisering innenfor de enkelte aspektene.

Referanser

Agder lagmannsrett. (2012). *LA-2011-102774*. Agder lagmannsrett, 21.08.2012

Altinn. (2017). *Hvem er regnskapspliktig?* Hentet 28.04.2017 fra

<https://www.altinn.no/no/Starte-og-drive-bedrift/Drive/Regnskap-og-revisjon/Hvem-er-regnskapspliktig/>

Baksaas, K. M & Stenheim, T. (2015). *Regnskapsteori*. (1. utg.) Oslo: Cappelen Damm

Borgarting lagmannsrett. (2007). *LB-2007-51287*. Borgarting lagmannsrett, 24.10.2007

Borgarting lagmannsrett. (2011). *LB-2009-100834*. Borgarting lagmannsrett, 07.03.2011

Borgarting lagmannsrett. (2012). *LB-2009-141024*. Borgarting lagmannsrett, 09.05.2012

Burgstahler, D & Eames, M. (2003). *Earnings management to avoid losses and earnings decrease: Are analysts fooled?* Contemporary Accounting Research. Hentet 27.04.2017 fra http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1506/BXXP-RGTD-H0PM-9XAL/epdf?r3_referer=wol&tracking_action=preview_click&show_checkout=1&purchase_referrer=www.google.no&purchase_site_license=LICENSE_DENIED

Cressey, D. R. (1953). *Other People's Money: A study in the social psychology of embezzlement*. Belmont, California: Wadsworth

Halvorsen, J. P. (2007, 2. september). *40-åringene fester grepet i norsk næringsliv - Brutal humanisme preger ny generasjon toppsjefer*. Hentet 01.05.2017 fra <http://www.dagensperspektiv.no/40-%C3%A5ringene-fester-grepet-i-norsk-n%C3%A6ringsliv-brutal-humanisme-preger-ny-generasjon-toppsefer>

Dalland, O. (2010). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. (4. utg.) Oslo: Gyldendal Akademiske.

Deloitte. (2017). *Manipulering av inntekter og "røde flagg"*. Hentet 10.01.2017 fra <https://www2.deloitte.com/no/no/pages/legal/articles/manipulering-av-inntekter.html>

Eidsivating lagmannsrett. (2014). *LE-2011-45698-2*. Eidsivating lagmannsrett, 20.03.2014

Ernst & Young AS. (2016). *Forebygging av økonomiske misligheter*. Hentet 01.05.2017 fra <http://www.ey.com/no/no/services/assurance/fraud-investigation---dispute-services/forebygging-av-okonomiske-misligheter>

Frostating Lagmannsrett. (2006). *LF-2006-32137*. Frostating lagmannsrett, 22.09.2006

Giroux, G. (2004). *Detecting Earnings Management*. Hoboken, N.J.: Wiley

Gjems-Onstad, O. (2016). *Skattelovsamlingen 2015-16*. (26. utg.) Trondheim: Gyldendal Juridisk

Gjesdal, F. (2003). *Resultatkvalitet anno 2003*. Praktisk Økonomi og Finans. Hentet 07.03.2017 fra https://www.idunn.no/pof/2003/01/resultatkvalitet_anno_2003

Gottschalk, P. (2012). *Økonomisk kriminalitet i ledelsen*. Oslo: Akademika forlag.

Gottschalk, P. (2014). *Strategisk gransking - mistanke om økonomisk kriminalitet*. (2. utg.) Oslo: Krutt Forlag.

Grønmo, S. (2016). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. (2. utg.) Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS

Gulating lagmannsrett. (2011). *LG-2011-40898*. Gulating lagmannsrett, 27.10.2011

Hålogaland lagmannsrett. (2005). *LH-2004-53916*. Hålogaland lagmannsrett, 25.02.2005

Høyesterett. (1992 a). *HR-1992-79-A - Rt-1992-978 - UTV-1992-1112*. Høyesterett, 14.08.1992

Høyesterett. (1992 b). *HR-1992-199-B - Rt-1992-1605*. Høyesterett, 11.12.1992

Høyesterett. (1992 c). *HR-1992-138-A - Rt-1992-1612*. Høyesterett, 16.12.1992

Høyesterett. (1994). *HR-1994-108-A - Rt-1994-1385*. Høyesterett, 01.11.1994

Høyesterett. (2005). *HR-2005-1509-A - Rt-2005-1195*. Høyesterett, 22.09.2005

Hålogaland lagmannsrett. (2007). *LH-2006-79944*. Hålogaland lagmannsrett, 20.02.2007

Hålogaland lagmannsrett. (2008). *LH-2007-158006*. Hålogaland lagmannsrett, 25.08.2008

Internasjonal revisjonsstandard. (2009). *ISA 240 Revisors oppgaver med og plikter til å vurdere misligheter ved revisjon av regnskaper*. Hentet 23.05.2017 fra <https://www.revisorforeningen.no/globalassets/fag/standarder-og-veiledninger/revisjonsstandardene/isa-240-revisors-oppgaver-med-og-plikter-til-a-vurdere-misligheter-ved-revisjon-av-regnskaper.pdf>

Johannessen, A., Christoffersen, L. & Tuft, P. A. (2011). *Forskningsmetode for økonomisk-administrative fag*. (3. utg.) Oslo: Akademika forlag AS.

Johansen, S. K. (2013). *Regnskapsmanipulasjon - motivasjon, mulighet, rasjonalisering og avdekking*. Masteroppgave, Handelshøyskolen BI. Hentet fra <https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/95064/Oppgave39.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

KPMG. (2011). *Global profiles of the fraudster*. Hentet 14.01.2017 fra <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/tr/pdf/2017/01/global-profiles-of-the-fraudster-v2.pdf>

KPMG. (2016). *Global profiles of the fraudster: technology enables and weak controls fuel the fraud*. Hentet 14.01.2017 fra <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/pdf/2016/05/profiles-of-the-fraudster.pdf>

KPMG. (2017). *Tjenester*. Hentet 29.04.2017 fra <https://home.kpmg.com/no/nb/home/tjenester.html>

- Kuvas B. (2005). *Når dårlige ledelsesteorier resulterer i dyr og dårlig ledelse*. Magma.
Hentet 12.02.2017 fra <https://www.magma.no/naar-daarlige-ledelsesteorier-resulterer-i-dyr-og-daarlig-ledelse>
- Langli, J. C. (2016). *Årsregnskapet*. (10. utg.) Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Lovdata. (2017). *Om Lovdata*. Hentet 15.03.2017 fra https://lovdata.no/info/om_lovdata
- Mulford, C. W. & Comiskey, E. E. (2002). *The Financial Numbers Game, Detecting Creative Accounting Practices*. Canada: John Wiley & Sons. Inc
- NOU 2008:16. *Om foretaksstyring og tiltak mot manipulering av finansiell informasjon*. Oslo. Departementenes servicesenter Informasjonsforvaltning. Hentet 07.03.2017 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2008-16/id526814/sec3>
- Olsen, A. B. (2007). *Økonomisk kriminalitet: Avdekking, gransking og forebygging*. Oslo: Universitetsforlaget
- Oslo tingrett. (2004). *TOSLO-2003-11504*. Oslo tingrett, 31.03.2004
- Oslo tingrett. (2005). *TOSLO-2004-55053*. Oslo tingrett, 20.10.2005
- Oslo tingrett. (2014). *TOSLO-2012-23346*. Oslo tingrett, 10.02.2014
- Penman, S. (2013). *Financial Statement Analysis and Security Valuation*. McGraw Hill
- PwC. (2011). *Global Economic Crime Survey 2011*. Oslo: PwC. Hentet 23.01.2017 fra <http://www.pwc.com/gx/en/economic-crime-survey/pdf/pwc-gecs-norway-2011.pdf>
- PwC. (2016). *Global Economic Crime Survey 2016*. Oslo: PwC. Hentet 23.01.2017 fra <http://www.pwc.com/gx/en/economic-crime-survey/pdf/GlobalEconomicCrimeSurvey2016.pdf>

Regnskap Norge. (2015). *Nye straffebestemmelser for brudd på bokførings- og regnskapsloven*. Hentet 17.01.2017 fra <https://www.regnskapnorge.no/artikler/bokforing/nye-straffebestemmelser-for-brudd-pa-bokforings--og-regnskapsloven/>

Ryste, M. (2015). *Resultat kvalitet anno 2015*. Masteroppgave, Norges Handelshøyskole. Hentet fra <https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/300252/Masterthesis.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Schilit, H. (2002). *Financial Shenanigans*. (2. utg.) New York: McGraw-Hill

Schilit, H & Perler, J. (2010). *Financial Shenanigans*. (3. utg.) New York: McGraw-Hill

Stenheim, T og Blakstad, L. (2012). *Regnskapsmanipulering – definisjon, forutsetninger og incentiver*. Praktisk økonomi og finans. Hentet 24.01.2017 fra <https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/142361/Stenheim2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Store Norske Leksikon. (2015). *Fast Search & Transfer ASA*. Hentet 26.04.2017 fra https://snl.no/Fast_Search_%26_Transfer_ASA

Økokrim. (2015). *Økonomisk kriminalitet*. Hentet 02.02.2017 fra <http://www.okokrim.no/definisjon-okonomisk-kriminalitet>

Økokrim. (2016). *Regnskapslovbrudd*. Hentet 09.03.2017 fra <http://www.okokrim.no/regnskap>

Vedlegg

Vedlegg 1a - En kort gjennomgang av de 32 domfelte

1. **Reell leder i Y Norge AS og X Forvaltning AS.** En 31 år gammel mann ble dømt til fire års fengsel for økonomisk utroskap og overtredelse av blant annet straffeloven § 286. Han hadde samboer, men ingen barn å forsørge (Oslo tingrett, 2003).

2. **Daglig leder i Y Norge AS og X Forvaltning AS.** En 29 år gammel kvinne ble dømt til seks måneders fengsel for økonomisk utroskap og overtredelse av straffeloven § 286. Hun hadde samboer, men ingen barn å forsørge (Oslo tingrett, 2003).

3. **Administrerende direktør i Finance Credit AS.** En 58 år gammel mann ble domfelt for åtte grove bedragerier overfor flere banker i forbindelse med Finance Credit-saken. Han var tidligere rettskraftig domfelt for ytterligere tre grove bedragerier for til sammen rundt 200 millioner kroner i samme sakskompleks. Foruten dette var han også domfelt for bruk av falske dokumenter i forbindelse med bedrageriene, overtredelser av regnskapsloven, grov økonomisk utroskap og bo-unndragelse. Tiltalte døde for øvrig etter at skyldanken var henvist til ankeforhandling. Lagmannsretten anså seg dermed kompetent til å avsi fellende straffedom. På bakgrunn av hans død ble det derfor ikke utmålt straff (Eidsivating lagmannsrett, 2014).

4. **Styreformann i Finance Credit AS.** En 56 år gammel mann ble dømt til syv års fengsel for elleve tilfeller av grove bedragerier og overtredelse av regnskapsloven § 8-5. Han var gift, men uten forsørgelsesbyrde (Oslo tingrett, 2005).

5. **Revisor i Finance Credit AS.** En 58 år gammel, tidligere ustraffet mann ble dømt til 30 dagers fengsel for overtredelse av revisorloven og regnskapsloven § 8-5 etter sin befatning med Finance Credit-saken. Han var partner i KPMG AS, er gift med forsørgelsesbyrde for tre barn (Oslo tingrett, 2007).

6. **Daglig leder i Sponsor Service ASA.** En 66 år gammel mann ble dømt til fire år og seks måneders fengsel for grove bedragerier og overtredelse av regnskapslovgivningen i forbindelse med Sponsor Service-saken (Agder Lagmannsrett, 2012).

7. **Økonomidirektør i Sponsor Service ASA.** En 45 år gammel mann ble dømt til ett års fengsel, hvorav ni måneder var betinget. Sammen med daglige lederen begikk han grov utroskap og vesentlige regnskapsovertredelser. (Borgarting lagmannsrett, 2007).

8. **Revisor i Sponsor Service ASA.** En 55 år gammel mann ble dømt til 90 dagers betinget fengsel for medvirkning til overtredelse av regnskapsloven § 8-5 i forbindelse med Sponsor Service-saken. Han var ansvarlig revisor for revisorteamet som reviderte dette selskaps regnskap, og medvirket til mangelfull revisjon av et stort antall regnskapsposter som videre medførte et regnskapet som ga et sterkt misvisende bilde av selskaps økonomiske stilling (Borgarting lagmannsrett, 2011).

9. **En sentral revisormedarbeider i Sponsor Service ASA.** En 68 år gammel mann ble dømt til 90 dagers betinget fengsel for blant annet grovt uaktsom medvirkning til vesentlig overtredelse av flere bestemmelser i regnskapsloven, herunder § 4-1, § 4-6, § 5-2 og § 5-3 (Norges Høyesterett, 2010).

10. **Daglig leder i Fisk & Industri AS.** En 69 år gammel mann ble dømt til seks måneders betinget fengsel som følge av brudd på blant annet regnskapsloven § 8-5 (Hålogaland lagmannsrett, 2007).

11. **Regnskapsfører i NN-fish AS.** En 72 år gammel mann ble dømt til 60 dagers betinget fengsel for overtredelse av regnskapsloven § 8-5 (Hålogaland lagmannsrett, 2007).

12. **Reell leder i Paper Sea AS og styreformann Tordenskjold ASA.** En 49 år gammel mann ble dømt til fem års fengsel (to år og seks måneder betinget) for økonomisk utroskap og bedrageri ved innkjøp av skip. Regnskapslovgivningen ble overtrådt som følge av anskaffelsen (Borgarting lagmannsrett, 2012).

13. **Styreleder i Paper Sea AS.** En 53 år gammel mann ble dømt til totalt fire års fengsel, hvorav to år betinget, for å ha medvirket til handlingene som nevnt ovenfor. Mannen hadde en viktig rolle og var en nødvendig brikke i utførelsen av overtredelsen (Borgarting lagmannsrett, 2012).

14. **Styreformann/daglig leder i Moteklær AS.** En 55 år gammel, tidligere ustraffet mann ble dømt til 90 dagers ubetinget fengsel som følge av brudd på straffeloven § 286, regnskapsloven § 4-1, § 5-1 og § 8 (Høyesterett, 1992 a).

15. **Daglig leder i selskap som omsetter dagligvarer, oljeprodukter og bygningsartikler.** En 52 år gammel, tidligere bøtelagt mann ble dømt til ett år og seks måneders ubetinget fengsel for overtredelse av straffeloven § 286, samt regnskapsloven § 4 og § 5 (Høyesterett, 1992 b).

16. **Daglig leder/styreformann i X AS.** En 62 år gammel, tidligere ustraffet mann med samboer og forsørgelsesbyrde for ett barn ble dømt til ubetinget fengsel i tre år og seks måneder for grovt bedrageri og overtredelse av straffeloven § 270 og § 271 (Høyesterett, 1994).

17. **Administrerende direktør i Fast Search & Transfer ASA.** En 43 år gammel mann ble idømt to år og seks måneders fengsel på bakgrunn av brudd på blant annet regnskapslovens § 8-5 da han inntektsførte en ikke-reell inntekt på omtrent 82 millioner kroner fra et ikke-reelt salg i konsernets årsregnskap. Han var gift og hadde tre mindreårige barn (Oslo tingrett, 2014).

18. **Salgsdirektør i Fast Search & Transfer ASA.** En 52 år gammel mann ble dømt til seks måneders fengsel for overtredelse av regnskapsloven § 8-5 da han inntektsførte en ikke-reell inntekt på omtrent 82 millioner kroner fra et ikke-reelt salg i konsernets årsregnskap. Han var gift og hadde to mindreårige barn (Oslo tingrett, 2014).

19. **Regnskapsfører og konsulent i Global Market AS.** En 63 år gammel mann ble idømt 30 dagers fengsel da han som regnskapsfører og konsulent foretok en korrigerende bokføring som skjulte en reell transaksjon og fremstilte et bedre resultat av regnskapet enn det var grunnlag for, med tilhørende verdier som selskapet ikke hadde. Han utarbeidet også fiktive avtaler som skulle underbygge foretatte justeringer. Dette ble vurdert som brudd på regnskapsloven § 8-5 (Borgarting lagmannsrett, 2007).

20. **Økonomidirektør i Z ASA.** En 45 år gammel mann ble dømt til to års fengsel for grovt bedrageri etter straffeloven § 270 og § 271 da han over flere år innga uriktige regnskapstall for selskapet for å få utbetalt et høyere offentlig tilskudd enn resultatet av selskapets drift reelt sett ga grunnlag for (Norges Høyesterett, 2005).

21. **Fergerederi-ansatt i Z ASA.** En 45 år gammel mann ble sammen med tre andre funnet skyldig i overtredelser av straffeloven § 270 og § 271 og dømt til seks måneders fengsel (Hålogaland lagmannsrett, 2005).

22. **Avdelingsdirektør for fergevirksomheten i Z ASA.** En 52 år gammel kvinne ble i likhet med selskapets økonomidirektører dømt til to års fengsel som følge av brudd på straffeloven § 270 og § 271 (Hålogaland lagmannsrett, 2005)

23. **Økonomidirektør, senere viseadministrerende direktør i Z ASA.** En 45 år gammel mann tok del i bedrageriene i tidsperioden 1994-1996 og ble i følge lagmannsretten funnet skyldig. I begynnelsen hadde han rollen som økonomidirektør, men inntrådte fra 1996 som selskapets viseadministrerende direktør. (Hålogaland lagmannsrett, 2005)

24. **Konserndirektør i X ASA og styreleder i Y AS.** En 52 år gammel mann ble dømt til to års fengsel for passiv korrupsjon i forbindelse med utstedelse av fiktive faktura som videre ble ført i foretakets regnskaper. Han ble også domfelt for overtredelse av regnskapslovgivningen (Hålogaland lagmannsrett, 2008).

25. **Daglig leder og styreleder i Z AS (entreprenørfirma).** En 52 år gammel mann ble dømt til ett år og tre måneders fengsel for aktiv korrupsjon og overtredelse av regnskapslovgivningen da han bistod ovenstående konserndirektør til å utstede fiktive fakturaer (Hålogaland lagmannsrett, 2008).

26. **Verksdirektør i Y AS.** En 54 år gammel mann ble dømt til åtte måneders fengsel for medvirkning i ovenstående sak (Hålogaland lagmannsrett, 2008)

27. **Økonomisjef i Y AS.** En 35 år gammel mann ble idømt åtte måneders fengsel for medvirkning til utstedelse av fiktive faktura som videre ble ført i foretakets regnskapet (Hålogaland lagmannsrett, 2008)

28. **Daglig leder og styreformann i X AS og styremedlem Y Maskin AS.** En 45 år gammel, tidligere ustraffet mann ble domfelt for overtredelse av straffeloven § 286 og regnskapsloven § 4 og § 5 da han oppførte varebeholdningen med ett høyere beløp enn hva som var reelt. Dette ga straff på seks måneder, hvorav 90 dager var ubetinget (Høyesterett, 1992 c).

29. **Styreformann i X AS og Y Maskin AS.** En 40 år gammel, tidligere ustraffet mann ble dømt til 90 dagers fengsel, hvorav 45 dager var ubetinget, som følge av brudd på straffeloven § 286 (Høyesterett, 1992 c).

30. **Distriktssjef i Nor Lines AS.** En 57 år gammel, tidligere ustraffet mann ble tiltalt for grov korrupsjon, grov utroskap og grovt bedrageri. Han er samboer og har en voksen datter. Videre ble han dømt til to års fengsel som følge av bestemmelsene i blant annet bokføringsloven § 15 (Gulating lagmannsrett, 2011).

31. **Eier av X Renholdsservice.** En 34 år gammel, tidligere ustraffet mann ble dømt til tre års fengsel for grov korrupsjon. Han er gift og har forsørgelsesbyrde for tre mindreårige barn (Gulating lagmannsrett, 2011).

32. **Daglig leder i A AS/B AS.** En 50 år gammel, tidligere ustraffet mann ble dømt til to år og seks måneders fengsel, hvorav ett år og seks måneder ble gjort betinget, for grovt bedrageri i forbindelse med søknad av driftskreditt. I påfølgende rapporteringer til banken oppga han feil informasjon om selskapets finansielle stilling som førte til uriktige og villedende vurderinger fra dets bankforbindelse (Frostating lagmannsrett, 2006)

Vedlegg 1b - Kjennetegn ved gjerningspersonene

	Kjønn	Alder	Stillingsnivå	Selskapsform
1. Reell leder i Y Norge AS og X Forvaltning AS	1	32	1	2
2. Daglig leder/styreformann i Y Norge AS og X Forvaltning AS	2	30	1	2
3. Administrerende direktør i Finance Credit AS	1	58	1	2
4. Styreformann i Finance Credit AS	1	56	1	2
5. Revisor i Finance Credit AS	1	58	2	2
6. Øverste leder (konsernsjef) i Sponsor Service ASA	1	67	1	3
7. Økonomidirektør i Sponsor Service ASA	1	45	2	3
8. Revisor i Sponsor Service ASA	1	55	2	3
9. Sentral revisormedarbeider i Sponsor Service ASA	1	68	3	3
10. Daglig leder i Fisk & Industri AS og NN-fish AS	1	69	1	2
11. Regnskapsfører i NN-fish AS	1	72	3	2
12. Reell leder i Paper Sea AS og styreformann i Tordenskjold ASA	1	49	1	3
13. Styreleder i Paper Sea AS	1	53	1	2
14. Daglig leder/styreformann i Moteklær AS	1	55	1	2
15. Daglig leder i selskap som omsetter dagligvarer, oljeprodukter og bygningsartikler	1	52	1	2
16. Daglig leder/styreformann i X AS	1	62	1	2
17. Administrerende direktør i Fast Search & Transfer ASA	1	43	1	3

Bacheloroppgave ØKB3111, våren 2017

18. Salgsdirektør i Fast Search & Transfer ASA	1	52	2	3
19. Regnskapsfører og konsulent i Global Market AS	1	63	2	2
20. Økonomidirektør i Z ASA	1	45	2	3
21. Ansatt i fergereferi i Z ASA	1	45	3	3
22. Avdelingsdirektør/leder for selskapets fergevirksomhet i Z ASA	2	52	1	3
23. Økonomidirektør, senere viseadministrerende direktør i Z ASA	1	45	2	3
24. Konserndirektør i X ASA og styreleder i Y AS	1	52	1	3
25. Daglig leder og styreleder i Y AS	1	52	1	2
26. Verksdirektør i Y AS	1	54	1	2
27. Økonomisjef i Y AS	1	35	2	2
28. Daglig leder og styreformann i X AS og styremedlem i Y Maskin AS	1	45	1	2
29. Styreformann i X AS og Y Maskin AS	1	40	1	2
30. Regionsjef i Nor Lines AS	1	57	1	2
31. Eier i X Renholdsservice	1	34	1	1
32. Daglig leder i A AS/B AS	1	50	1	2

Vedlegg 2 - En kort gjennomgang av de 15 sakene

1. Y Norge AS og X Forvaltning AS

Tiltale mot reell leder (A) og daglig leder/styreformann (B)

I referatet fra rettsavgjørelsen står det at reell leder fikk en idé til å opprette Y Norge AS da Telenor 1997-98 mistet monopolet sitt på salg av teletjenester. Vi antar dermed at selskapet i hovedsak selger teletjenester med tilhørende teknisk utstyr. Saken omhandler videre en mann og en kvinne, som i egenskap av reell leder og daglig leder i Y Norge AS ble dømt for økonomisk utroskap, da de vesentlig tilsidesatte bestemmelser om bokføring ved å bokføre fiktive og uriktige faktura. Tilsvarende gjorde de i X Forvaltning AS ved å uriktig bokføre utestående fordringer og leverandørgjeld, noe som medførte at årsregnskapet ble fremstilt ytterligere uriktig og villedende (Oslo tingrett, 2004).

2. Finance Credit AS

Tiltale mot administrerende direktør (A), styreformann (B) og revisor (C)

Finance Credit er en kjent og omfattende regnskapsskandale i norsk næringsliv. Selskapet hadde kredittadministrasjon og fokusområdet var kjøp av forfalte fordringer. Etterhvert som årene gikk vokste det i en enormt tempo. A og B stiftet et vesentlig antall datterselskaper kun med en hensikt om å kjøpe og eie aktuelle porteføljer. Hovedsakelig omhandlet Finance Credit-saken ulovlig tilegning av lån og kreditter som det ikke var grunnlag for og regnskapene ble manipulert for å fremstille et bedre resultat og en bedre inntjening enn realiteten. Det hele startet i 1997 og fikk etter hvert som årene gikk et enormt og betydelig omfang. Under kollapsen høsten 2002 utgjorde lånene et samlet beløp på 1,4-1,5 milliarder kroner. I perioden 1999-2001 foretok administrerende direktør (A) sammen med selskapets styreformann (B) videre flere handlinger som stridet med interessene til Finance Credit Norge ASA og Finance Credit Group AS med den hensikt å oppnå personlig vinning. Videre tillot revisor at årsregnskapet ga et vesentlig uriktig bilde av selskapets stilling og resultat og gav dermed en revisjonsberetning det objektivt sett ikke var grunnlag for. Som følge av dette ble han ansett som medvirker og dømt for brudd på revisor- og regnskapsloven (Oslo tingrett, 2004).

Finance Credit stiftet både selskaper innenlands og utenlands, og vil i oppgaven omtales som Finance Credit-systemet.

3. Sponsor Service ASA

Tiltale mot daglig leder (A), økonomidirektør (B), revisor (C) og revisormedarbeider (D)

Sponsor Service AS (senere ASA) drev hovedsakelig med formidling av sponsoravtaler og rettigheter innenfor kultur og idrett. De dominerte markedet i flere år og fikk stor medieomtale etter konkursen i 2003. Sponsor Service-saken går igjen i rettsavgjørelsene da det var mange involverte parter. A var initiativtakeren og en av grunnleggerne av Sponsor Service AS i 1982. Etter omdannelse til ASA ble han også konsernsjef og var hele tiden daglig leder i både ASA og konsernet (Agder lagmannsrett, 2012). B hadde derimot det overordnede ansvaret for selskapets regnskap og var ansatt som økonomi- og finansdirektør. I likhet med konserndirektørene rapporterte han direkte til A (Borgarting lagmannsrett, 2007). Sammen var de blant annet skyldige i å fremlegge selskapsinformasjon til Nordea Bank Norge ASA som ga et feil totalbilde av selskapet. Deriblant bedre regnskaper, prognoser og budsjetter enn realiteten, og en overvurdert balanse. Som følge av dette fikk de innvilget lån og kreditter til en sum på hele 330 millioner kroner (Agder lagmannsrett, 2012). C og D var begge statsautoriserte revisorer og jobbet sammen som partnere i et revisjonsselskap i Drammen fra 1987. Etterhvert fusjonerte dette selskapet til ANS. I den forbindelse ble D i 1991 nedgradert fra partner til senior manager, og underlagt C i hans avdeling i Ernst & Young AS, Oslo. Det vil si at C trådte inn som ansvarlig revisor for D sine tidligere klienter. Videre ble det avtalt at både C og D skulle undertegne revisorberetningene for disse klientene og Sponsor Service var en av dem (Borgarting lagmannsrett, 2011).

4. Fisk & Industri AS og NN-fish AS

Tiltale mot daglig leder (A) og regnskapsfører (B)

Saken handler om at daglig leder førte eller sørget for at årsregnskapene for X Fisk & Industri AS (XFI) i perioden 1999-2000 ble ført med uriktige og/eller villedende opplysninger av betydning for bedømmelsen av selskapets økonomiske stilling, deriblant at varelageret ble oppgitt med minst 3,6 millioner kroner for høy verdi. B var regnskapsfører i NN-fish AS, som ved utgangen av 1996 eide samtlige av aksjene i XFI. Som følge av dette hadde han også oppgaver med periodiske regnskapsavslutninger i sistnevnte (Hålogaland lagmannsrett, 2007).

5. Paper Sea AS og Tordenskjold ASA (heretter kalt TASA)

Tiltale mot reell leder i Paper Sea/styreformann i TASA (A) og styreleder i Paper Sea (B)

Saken omhandler en omfattende økonomisk kriminalitet i forbindelse med utroskap og bedrageri ved innkjøp av skip. Hovedsakelig innen datterselskapet Paper Sea, hvor A og B

hadde sentrale lederroller. Skipene ble i utgangspunktet kjøpt via et selskap de domfelte kontrollerte, og de tok dermed ut urettmessig gevinst. Deriblant ble regnskapslovgivningen overtrådt i forbindelse med salget av skipet Forest Star i regnskapsperioden 2001. Følgende bokføring hadde som hensikt å gi et bedre bilde av resultatet, noe som medførte at bankene fikk uriktige opplysninger som grunnlag for lån. Lagmannsretten la dermed til grunn at selskapet hadde utøvet aggressiv regnskapsførsel over en lengre tidsperiode med et formål om å vise et bedre resultat enn hva som var realiteten, i tillegg til å utsette tap til en senere periode (Borgarting lagmannsrett, 2012).

6. Moteklær AS

Tiltale mot styreformann/daglig leder

X AS (heretter kalt Moteklær AS) drev hovedsakelig med import og engrossalg av moteklær. Selve saken dreier seg videre om at selskapets styreformann/daglige leder ga en uriktig og villedende fremstilling av selskapets økonomiske stilling til det bankforbindelse. Feilinformasjonen medførte at han fikk innvilget en forhøyelse av driftskreditten. Samlet sett ble overtredelsen ansett som noe mindre alvorlig ved straffutmålingen (Høyesterett, 1992 a).

7. Selskap som omsetter dagligvarer, oljeprodukter og bygningsartikler

Tiltale mot daglig leder

Medeier og daglig leder i et selskap som selger dagligvarer, oljeprodukter og bygningsartikler, ble blant annet dømt for overtredelse av regnskapslovgivningen i tidsrommet 1981 til 1988. Dette skyldtes blant annet at han hadde utferdiget 197 fiktive faktura til andre næringsdrivende og dermed oppnådde uberettiget merverdiavgiftsfradrag og fradrag ved skatteligningen (Høyesterett, 1992 b).

8. X AS

Tiltale mot eneaksjonær/styreformann/daglig leder

Saken gjelder en omfattende økonomisk kriminalitet i forbindelse med et grovt bedrageri for en samlet sum på rundt 6 millioner kroner, samt vesentlige regnskapsforgåelser. Selskapets aksjonær hadde rollen som styreformann og daglig leder i et enkeltmannsforetak og et aksjeselskap. I egenskap av disse rollene utførte han i det vesentlige bedrageriene mot Oslo kommune, som var hans eneste kunde. Kriminaliteten ble gjennomført ved fiktive fakturaer og overfakturering. I tillegg hadde han gitt bestikkelser i form av ytelser til en samlet verdi på 2 millioner kroner (Høyesterett, 1994).

9. Fast Search & Transfer ASA

Tiltale mot administrerende direktør (A) og salgsdirektør (B)

Fast Search & Transfer (heretter kalt FAST) var ifølge Store Norske Leksikon (2015) et norsk IT-selskap som sprang ut av IT-miljøet ved NTNU i Trondheim. Selskapet ble grunnlagt i 1997 og børsnotert i 2001. Det hadde datterselskaper i flere land. FAST International AS var et av disse, som var fullstendig eiet av selskapet selv, men heleiet av FAST ASA. Saken handler hovedsakelig om regnskapsmanipulasjon i perioden før selskapet ble oppkjøpt av Microsoft, 2006-2007. Da det ble bokført transaksjoner med selskaper som var eid av egne toppsjefer, herunder FAST International AS. Større deler av inntektene som genererte fra både norske og internasjonale salg ble altså innregnet i dette datterselskapet. Videre ble det inntektsført intensjonsavtaler som var utgått på dato, hvorav den største utgjorde hele 90 millioner kroner. Det omstridte salget som saken tar for seg ble uriktig inntektsført av de tiltalte og medførte en misvisende oppfatning av selskapets omsetning og verdi (Oslo tingrett, 2014).

10. Global Market AS

Tiltale mot en regnskapsfører/konsulent

Saken handler om en 63 år gammel mann, som i egenskap av regnskapsfører og konsulent foretok en korrigerende bokføring som medførte at den reelle transaksjonen ble skjult. På denne måten fremstilte han regnskapet med et bedre resultat enn det var grunnlag for, samtidig som det viste verdier som ikke var reelle. Han utarbeidet også fiktive avtaler som skulle underbygge denne fikseringen (Borgarting lagmannsrett, 2007).

11. Z ASA

Tiltale mot økonomidirektør (A), ansatt (B), avdelingsdirektør (C) og økonomidirektør/ senere viseadministrerende direktør (D)

Saken omhandler fire ansatte i et fergereferi som i lagmannsretten ble funnet skyldige for brudd på straffeloven § 270 og § 271 da de i forhandlinger forledet stat og fylkeskommune til å godta og utbetale større bidrag til rederiets drift av riksveg- og fylkesvegferjer enn hva driften reelt ga grunnlag for (Hålogaland lagmannsrett, 2005).

12. Børsnotert selskap X ASA og konsernets datterselskap Y AS

Tiltale mot konserndirektør i X ASA/styreleder i Y AS (A), daglig leder og styreleder i Z AS (B), verksdirektør (C) og økonomisjef (D) i Y AS

Hålogaland lagmannsrett (2008) omtaler denne saken som grov korrupsjon med tilhørende regnskapsmanipulasjon. Saken går ut på at en styreleder fikk bistand fra selskapets daglige leder og økonomisjef, samt en venn som drev et entreprenørfirma (Z AS) til å utstede fiktive fakturaer. Disse ble videre betalt av selskapet. Hovedsakelig omhandler det salg av en hestevogn som entreprenørfirmaet bestilte av styreleder, og leverte privat til entreprenøren. Teksten på denne fakturaen hadde blitt planlagt i plenum med styreleder og leverandør, slik at den skulle samsvare med andre leveranser som entreprenørselskapet hadde. I tillegg opprettet partene en avtale hvor hestevognen ble kamuflert som brakkerigg som ble utleid fra entreprenørfirmaet til selskapet (Hålogaland lagmannsrett, 2008).

13. X AS og Y Maskin AS

Tiltale mot daglig leder og styreformann i X AS og styremedlem i Y Maskin AS (A) og styreformann i X AS og Y Maskin AS (B)

Selskapets daglige leder var i tiltaleperioden dømt for overtredelse av regnskapslovgivningen. Han skal samtidig ha rettsstridig bokført sine private kostnader på 41.000 kroner som kostnader i selskapet (Høyesterett, 1992 c).

14. Nor Lines AS

Tiltale mot distriktssjef (A) i Nor Lines AS avdeling Bergen og eier i renholdsfirma (B)

Nor Lines-saken er en av regnskapsskandalene som har rammet det norske næringslivet. Saken går ut på at distriktssjefen i Nor Lines AS inngikk en avtale om vakthold, bagasjehåndtering og rengjøring av selskapets lokaler uten å informere andre i selskapet om dette. Med bakgrunn i dette ble det utbetalt minst 3 millioner kroner til renholdsfirmaet for ikke utførte tjenester og overfakturering. Både regnskapene til Nor Lines AS og renholdsfirmaet ble manipulert for å skjule disse forholdene. Forholdene ble ansett som grove da handlingene hadde voldt betydelig økonomisk skade og innebar stillingsmisbruk, samtidig som det hadde blitt registrert uriktige regnskapsopplysninger og utarbeidet et uriktig årsregnskap (Gulating lagmannsrett, 2011).

15. A AS/B AS

Tiltale mot daglig leder

Denne saken omfatter grovt bedrageri og i forbindelse med en søknad om driftskreditt på 8 millioner kroner. Daglig leder i selskapet fremstilte et uriktig og villedende bilde av selskapets finansielle stilling i påfølgende rapporteringer til banken for å oppnå dette (Frostating lagmannsrett, 2006).